

D 860. 1100

ISTORIA PATRIEI

ȘI
ELEMENTE
DIN
ISTORIA UNIVERSALĂ

TRACTATĂ DUPĂ METODUL BIOGRAFIC ÎN DOUĂ CURSURI
CONCENTRICE

PENTRU
ȘCOLELE POPORALE ROMÂNE

DE
ION DARIU.

Carte aprobată de
Înaltul Ministeriu r.
ung. prin ordinațiu-
nea Ministerială dto.
20 Dec. 1888, Nro.
37,358; și de Vener.
Consistore Archidie.
din Sibiu, Arad și
Caransebeș etc.

Prețul
unui exemplar
broșat

5 50 filler
= fl. — 25'er

(Cu portretele mai multor regenți și bărbați aleși).

Edițiunea a IV-a revădută.

BRAȘOV, 1898.

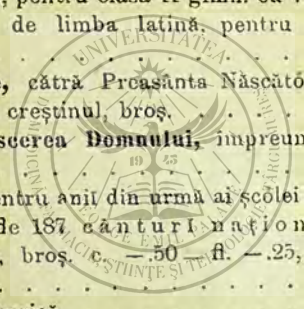
EDITURA LIBRĂRIEI H. ZEIDNER.

105433

În librăria lui H. ZEIDNER, Braşov.

Au apărut și se pot procura prin toate librăriile următoarele opuri:

- Alexi Th., Dicționar germano-român, pentru școlă și conversațiune,
broș. . corone 3.— = fl. 1.50
- Alexi Th., Dicționar româno-german, pentru școlă și conversațiune.
broș. c. 3.60 = fl. 1.80
- Basmele Românilor, Nr. 1—12 à c. —.02 = fl. —.01
- Budiu Paul, profesor gimnazial, Curs de limba maghiară pentru
școlile gimnaziale, reale, inferioare, pedagogice și pentru privați, pre-
lucrată după Töpler, metoda lui Ahn, broș. c. 1.80 = fl. —.90
legat c. 2.— = fl. 1.—
- Budiu, Iosif și Bârsean, gramatica latină, pentru clasa I și II gimnazială
(pentru memorisare), prelucrată după sistemul lui H. Perthes,
broș. c. —.70 = fl. —.35
- Carte de cetire latină, pentru clasa I gimn., prelucrată după sistemul
lui H. Perthes. Prețul cu vocabularul c. 2.— = fl. 1.—
- Carte de cetire latină, pentru clasa II gimn. cu vocab. c. 2.40 = fl. 1.20
- Explicări la cărțile de limba latină, pentru clasa I și II gimna-
sială c. 1.20 = fl. —.60
- Cărticică de rugăciune, către Preasanta Născătoare de Dumnezeu prea
folositoare pentru tot creștinul, broș. c. —.12 = fl. —.06
- Cântece de irozi la Născerea Domnului, împreunate cu câte-va cânturi
naționale. Ediț. II. c. —.20 = fl. —.10
- Dariu I., Aritmetică, pentru anii din urmă ai școlii prin. c. —.90 = fl. —.45
- Arion seu culegere de 187 cânturi naționale, edițiunea a II, cu
16 ilustrațiuni, broș. c. —.50 = fl. —.25, leg. c. —.60 = fl. —.30
- Micul rugătoriu c. —.16 = fl. —.03
- Micul cântăreț în biserică c. —.16 = fl. —.03
- O întrebare sinceră și o propunere împreună cu „Interpretarea cestiunii“:
„Icôna școlii române“ la finea seculului al XIX-lea: (gratuit.)
- Gramatica limbei românesce, lucrată în 2 cursuri, pentru școlile po-
porale c. —.30 = fl. —.15
- Idealul învățătorului român c. —.40 = fl. —.20
- Banca de școlă. studiu asupra înt. c. —.30 = fl. —.60
- „Școlă și familia“ anul I. fôte paer c. 2.— = fl. 1.—
- „Școlă și familia“ anul III. fôte paer c. 2.— = fl. 1.—
- Dogarin D. și Dariu I., Aritmetică
1—1000 pentru începătorii din an
corectată și învațită c. —.40 = fl. —.20
- Dogariu D., Aritmetică. Cele patru
întregi de o numire, cu numerii de
male și vulgare. Edițiunea II. reviz.
primare de ambele secse c. —.60 = fl. —.30
- Dogariu D., Noul ABC-dar ilustrat p
Partea I-a pentru anul I de școlă, leg. c. —.30 = fl. —.15
- Partea II pentru anul II de școlă, leg. c. —.36 = fl. —.18
- Carte aprobată de Înaltul Ministeriu al cultelor și instrucțiunii pu-
bliche ca text didactic din 4 Oct. 1891 sub Nr. 49282.

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

093166 2613

D 860

ISTORIA PATRIEI

ȘI

ELEMENTE

DIN

ISTORIA UNIVERSALĂ

TRACTATĂ DUPĂ METODUL BIOGRAFIC ÎN DOUĂ CURSURI CONCENTRICE

PENTRU

ȘCOLELE POPOPRALE ROMÂNE

ION DARIU

8 - OCT 1919

8 - OCT 2019

15 JUN 1973

(Cu portretele mai multor regenți și bărbați aleși).

Edițiunea a IV-a revădută.

1034334

EDITURA LIBRARIEI H. ZEIDNER.

38.983

u
(ee 4)

Carte aprobată de Înalțul Ministeriu reg. ung. prin ordinațiunea Ministerială dtd. 20 Decemvrie 1888, Nro. 37.358; de Veneratul Sinod Archidieceșan din Sibiu și recomandată de Vener. Consistor Archidieceșan prin ordinațiunea consistorială dtd. 31 Maiu 1890 Nr. 3436 școlar, precum și de Veneret. Consistore din Arad și Caransebeș și de „Reuniunea învățătorilor români din diecesa Aradului etc.

CURSUL I.

(Anul al V-lea de școlă).

1. Întroducere.

Țera, în care trăim și locuim noi, se numește *Ungaria*. Ungaria este patria noastră. În patria noastră locuiesc mai multe popore sêu națiunii. Între aceste popore se numără: *Ungurii* sêu *Maghiarii*, *Românii*, *Slavii* (Slovacii, Rutenii, Sêrbi și Croații), după aceea *Sașii* (Nemții) și *Israelitii* (Evreii). Aceste popore n'au locuit tot-d'auna în patria noastră. Înainte de asta cam cu vre-o două mii de ani nici un popor din cele amintite nu se afla în țera noastră. Țera, însă, era împărțită și numită pe atunci cu totul alt-fel. Ținutul din stânga Tisei spre răsărit, până la Prut și Dunăre, era locuit pe atunci de un popor, care se numia *Daci* și țera lor se numia *Dacia*. Ținutul dintre Tisa și Dunăre era locuit de un popor cu numele *Jazigi*. Ținutul de peste Dunăre, până la riurile Drava și Sava, era locuit de un popor cu numele *Pannoni* și țera lor se numia *Pannonia*. În partea nordică a Ungariei locuia un popor numit *Carpi*, dela care ș'au luat numirea munții *Carpați*.

2. Dacii și Romanii.

Dacii erau un popor agricultor, pe lângă aceea și vitez și rêsboinic. Pe vremea nasterii Mântuitorului nostru Iisus Christos ei cutezară a se lupta chiar și cu *Românii*, cari erau pe atunci poporul cel mai puternic și mai vestit din lume. Romanii locuiau în țera, care se numește acum Italia. Capitala țerii lor era *Roma* cea vestită, de unde ș'au luat ei și numirea de „*Românii*“. Dar' Romanii cuprindeau sub stăpânirea lor nu numai Italia, ci și alte multe țeri, până în părțile cele mai depărtate ale lumii. În partea despre nord-ost se întindea domnia lor până la Dunăre, unde se hotărau cu *Dacia*.

Într'o vreme Daciî aveaû în fruntea lor un rege foarte puternic și vitez, cu numele *Decebal*. Tot pe vremea acêsta la Romani domnîa un împêrat foarte slab și desfrênat, cu numele *Domitian*. Romanii, pe timpul acesta fiind îmibuibați de multele averi și bunătăți, ce le primiaû din tôte părțile lumii dela popôrele supuse lor, pârăsiră viața simplă de mai 'nainte și se dedară la plăceri și desfrênări ca și împêratul lor. Pe lângă aceea ei trăiaû mai mult în certe și neînțelegeri. Cum înțeleseră Daciî despre acestea, porniră în frunte cu Decebal asupra Romanilor, îi bătură și-i făcură, spre rușinea lor, să le plătescă *tribut* (dare) în fie-care an.

3. Marcu Ulpîu Traian și Decebal.

Marcu Ulpîu Traian s'a născut la anul 53 după Chr. El se trăgea din ômeni de rënd. Întrând în armată, prin purtarea cea aleasă a lui, prin vorbele blânde ce le avea și prin curagiul ce-l arăta tot-d'auna în luptă, ajunse din ostaș de rënd până la tronul împêrătesc. Așa în 91 fû numit de *consul*; după 6 ani împêratul Romanilor, *Nerva*, îl adoptă de fiu și urmaș al său în scaunul împêrătesc. Murind *Nerva* ajunse *Traian* ca împêrat. Mare bucurie simțiră toți Romanii, când auziră de vestea acêsta. *Traian* ca împêrat pe tronul Romei, îndată începû a se gândi cum ar puté el șterge rușinea țerei sale de a plăti Dacilor *tribut*. De aceea porunci a nu se mai plăti nimic Dacilor, éra ostașilor săi a se pregăti cu toții de rêsboi.

Împlinindu-se anul, Decebal trimise soli la *Traian*, ca să-i plătescă *tributul*. *Traian*, în loc de bani, le arată solilor ascuțișele săbiilor și vârfulurile săgeților. Solii întorcându-se spuseră acêsta lui Decebal, care înțelegând ce voesce *Traian*, se pregăti și el iute de rêsboi.

În primăvara anului 101 d. Chr. *Traian* trecû cu armata sa Dunărea și în mai multe lupte sângerose

bătù cumplit pe Daci, străbătënd până apröpe de reședința lui Decebal, numită *Sarmizegetusa*, care se afla, unde este acum satul *Grădișce* (*Várhely*), în comitatul Hunedörei. Védënd acésta Decebal și cu ai sêi cădură în genunchi înainte a lui Traian și-l rugară de pace. Traian încheie pace cu Decebal, supunënd pe Daci la multe greutăți și neplăceri. După aceea Traian se întörse cu mare triumf în Roma. Ca plöia curgeau svârtele de florî, ce le aruncau feciöarele romane preste capetele ostașilor victorioși, ér' pe Traian il cinstiră cu o corönă frumösă de florî dîcëndu-i: „*Să trăiesci învingătorul Dacilor!*“ Traian era în adevër și vrednic de acésta cinste mare, ce î-o făceau Romanii.

Îndată, după plecarea armatei romane din Dacia, Daciî rupseră pacea și ridicară din nou armele asupra Romanilor. Traian védënd acésta, plécă din nou asupra lor, face un pod stätător preste Dunäre, cam pela Orșova, și cu 300 de miî de ostași trece în Dacia, unde îi bate cumplit pe Daci și îe ia capitala *Sarmizegetusa*, pe care o dărîmă și o pustiesce. Decebal védënd, că nu mai este chip de scăpare, se omori el însuși, lăsându-se cu trupul în vârful săbiei, numai ca să nu cadă în mânilor Romanilor. Tot asemenea făcură și alți mai mulți aleși ai Dacilor.

Traian, după ce supuse Dacia întregă, o împărți între ostașii sêi spre a le rêsplăti astfel vitejia, cu care se luptaseră. Lângă aceștia Traian mai aduse încă și alți Romanî din Italia și-i colonisă aci. Porunci după aceea a se face prin țeră drumuri bune, poduri tari, a se zidi cetățile și orașele pustiite, ér' în locul *Sarmizegetusei*, Traian ridică o altă cetate numită după numele sêu *Ulpia-Traiană*. Astfel Dacia sub stăpânirea Romanilor ajunse în curënd la o stare förte înfloritöre. Urmașii Romanilor colonisați de Traian în Dacia împreunați cu rêmășițele Dacilor süntem noi *Românii* de ađi.

Traian, întorcându-se acum ér' la Roma, fû primit de nou cu mare triumf. Traian, după ce mai curerî câte-va locurî prin Asia, muri la anul 117 d. Chr.

4. Constantin cel Mare și Creștinii.

Romaniî sê închinau la mai mulți dumnezei; așa dară religiunea lor era păgână. Apostolișul Christos, după înălțarea lui la cer, lățiră religiunea creștină pretutindenî, pe unde ajunseră. În chipul acesta chiar și numai la o sută de ani, după nascerea lui Christos, creștinii sê lățiseră și sê înmulțiseră foarte tare. Romaniî însă țineau religiunea creștină de un fel de lege (sectă) evrească și de aceea îi gonîau și-i asupriau pe creștini în chipul cel mai cumplit. Mulți creștini suferiră în aceste gone mörte de martiri. Mai mulți împërați romani au urmat de-a rëndul cu persecuțiunile lor asupra creștinilor, pâna ce vedënd D-zeu tãria creștinilor în credința creștină, le curmă suferințele lor, căci suindu-se pe scaunul împërației romane *Constantin cel Mare*, el dădu creștinilor voie liberă de a-și ține legea lor. El avu o mamă foarte bună și cu minte, cu numele *Elena*, care îi dëdu lui Constantin o creștere foarte alésă. Ea iubiă foarte mult pe creștinii și în urmă chiar ea s'a făcut creștină. Când sê afla Constantin cel mare pe patul morții sale sê botezã și el în legea creștină. Astfel Constantin fû cel dintâi împërat creștin. Sub el creștinii s'au înmulțit și întãrit foarte tare, de aceea biserica nãstră în semn de mulțãmire cãtră el și cãtră buna sa mamă, i-a pus între sfinți și pomenirea lor o sêrbézã în tot anul, la 21 Maiu sub numele: „*Impëratul Constantin și Elena*“.

5. A t t i l a.

Cam la 50 de ani după împëratul Constantin a nãvãlit din Asia în Europa un popor sêlbatic cu nu-

mele *Hunii*. Cel mai înfricoșat, dar' tot-de-odată și cel mai însemnat rege al Hunilor, fu *Attila*. El era om crunt și războinic, mic de statură, însă vârtos la trup și foarte stăruitor. Mersul lui era mândru și măiestros, și când mișca el ochii săi cei mici și scânteitori, chiar și cel mai inimos om tremura. El se aședă cu cetele sale în Ungaria, pe șesul dintre Dunăre și Tisa pe la anul 444 după Chr.

Acı veniañ trimiși dela tóte popórele dimprejur spre a câștiga iúbirea și încrederea acestuí puternic rege. Chiar și din partea Romei veniră asemenea trimiși.

Pe când prietinií lui *Attila* trăiañ în case frumoșe și mâncañ și beaű din vase de aur, pe atunci el locuia într'o casă simplă de lemn, trăia foarte simplu și cumpetat și se ospeta din vase de lemn. Când venia acasă dela vre-un războiű, femeile și feciórele trebuiaű să-l primiască cu cântece. Pe copiii săi îi tracta după merite și-și petrecea bucuros în mijlocul familiei sale ca un adevărat părinte. Cătră cei ascultători era amical și blând, cătră cei neascultători însă, și în războiű, era foarte crud și înfricoșat. Acı nu cruța pe nimeni.

La anul 451 *Attila* plecà cu cetele sale spre împărăția romană, ca să o cucerescă și jăfuescă. La *Chalons* (cetesce: Șalon), pe câmpiile *catalaunice* îi eși înainte un duce roman anume *Aețiu* însoțit de o armată foarte numeroșă formată dela mai multe popóre dimprejur, unde se începű o luptă foarte crâncenă, în care se dice a fi rămas pe câmpul de rezbel, ca la 200 mií de morți și răniți. Din acésta luptă *Attila* veni acasă învins și rușinat. Pe unde trecea *Attila* cu cetele sale, jăfuiua și prada tot cu sabiă și cu foc, încât pe urma lui nu se mai puté vedé, decât numai pustie și ruine. De aceea ómenii îl și numiaű „*bicrul lui Dumnedeu*“.

În anul următor *Attila* plecà din nou spre Italia și pustii cetatea *Aquilea*, apoi înaintă cu cetele sale

până aproape de Roma, spre a o prăda. Aci papa îi eși înainte și prin cuvinte blânde și prin daruri scumpe sciù a-l îmblândi și a-l face să părăsiască Italia.

Reîntorcându-se în Ungaria, într'o di luă parte la un ospet mare, și culcându-se séra, preste nópte l'a podidit sângele pe gură și pe nas și astfel l'a innecat: diminéta l'aú aflat ai séi mort. Hunii luară trupul lui și între mari plâsete și tânguirii îl puseră într'un cosciug de aur, pe acesta într'unul de argint și în urmă pe acesta într'unul de fer și astfel îl îngropară peste nópte împreună cu armele sale, și cu șéua cea pretiosă a calului séu, aproape de locul, unde se află orașul Buda, ér' pe îngropători îi omoriră, ca să nu se scie locul, unde se află îngropat regele lor.

Attila lăsă în urma sa mai mulți feciori, cari îndată după mórtea lui începură a se bate între sine pentru domnie. Popórele supuse vedénd acesta se resculară asupra lor și-i bătură cumplit. Parte din Huni cădură morți în aceste lupte, parte fură isgoniți în Asia, de unde veniseră și un mic rest dintre ei se refugiară în munți. Dela acestia din urmă se crede că se trag *Sécuii* de adî, cari locuiesc în Ardél. Și cu acesta împărăția Hunilor s'a nimicit cu totul pela anul 454 după Christos.

6. Carol cel Mare. (768—814).

Carol cel Mare fú unul dintre regiî ceî mai însemnați ai Frâncilor, a căror domnie se întindea asupra Franciei și a unei părți însemnate din Germania de astăzi. Era om voinic de statură și frumos la făptură. Îmbrăcămîntea sa era de tot simplă. Îi plăcea cu deosebire a purta haîne de casă țesute de femeia și de fiicele sale. Stofele stréine nu le iubea nici decum. Era om tare activ, se odichnăia fórté puțin, se scula de diminéta și-si regula cu stăruință afacerile sale de preste di. Îi plăcea mult a se ocupa cu sciințele și a aduna din gura poporului

cântece eroice din vremile vechi. El își petrecea mai cu seamă cu oamenii învățați, de aceea îi și primia pe aceștia cu mare bucurie la curtea sa și-i cinstia după cuviință.

După-ce ajunsese el ca rege, ținta lui de căpetenie îi fu a împreuna pe toate semințiile germane într'o singură împărăție mare și puternică și pe urmă a-le creștina pe toate. Din pricina acésta, Carol cel Mare, în decursul lungei sale domnii de 46 de ani, avu a purta multe războaie lungi și sângerose mai ales cu *Saxonii*, cari locuiau pe lângă riul Elba, după aceea cu *Lombardii*, ce domniau în Italia nordică, cu *Arabi* și mai pe urmă cu *Avarii*. Aceștia din urmă locuiau pe vremea lui Carol cel mare prin Ungaria de azi. Pe *Avarii*, cari erau un popor sălbatic ca și *Hunii*, îi bătă cu desăvârșire și puse capăt împărăției lor. În luptele avute cu celelalte popore Carol încă a eșit mai tot-d'auna învingător și împărăția lui se întindea acum mai preste întreg apusul Europei. Papa Leo III. îl chemă la Roma și îl încoronă de împărat roman la anul 800 d. Chr.

Binele și înaintarea supușilor săi îi zăceau lui Carol tot-d'auna la inimă. De aceea el se îngriji ca creștinismul să se lătească în întreaga lui împărăție; întemeiă mai multe biserici și le provădu cu preoți harnici și deștepți. Pe lângă biserici întemeiă el și școle bune, cu învățători harnici. Spre a se încredința și în faptă, decă toate merg așa în împărăția lui, după cum doria el, adeseori călătoria prin țera întrégă și cerceta toate cu deamăruntul.

Când se afla Carol cel Mare pe patul de mörte, chemă lângă sine pe unicul său fiu, pe Ludovic, care avea să-i urmeze pe tron, și-l sfătui cu vorbe blânde a fi tot-d'auna om iubitor de popor și alinător al durerilor și suferințelor lui. Curënd după acésta muri, în etate de 72 de ani, cu conștiința împăcată, că în totă viața lui s'a nisuit din toate puterile a face numai aceea, ce a fost bun, măreț și sânt pentru nēmul său.

7. Arpad întemeietorul statului ungar.

Înainte de acésta cam cu o mie de ani auz venit din Asia prin părțile acestea *Ungurii* său *Maghiarii*. Ei

erau împărțiți în 7 seminții și fie-care seminție avea în fruntea sa câte un duce. Mai târziu băgară de seamă Ungurii, că împărțirea acesta nu este folositoare pentru ei, deore-ce adese-orî se întemplaă neînțelegeri și certe între cei 7 duci, de aceea aleseră cei 7 duci un duce său

conducător suprem. Cel dintâiu conducător suprem al Ungurilor fû *Arpad*, fiul lui *Almos*, un tînăr vitéz și răboinic; pe acesta îl ridicară căpeteniile Ungurilor pe scutuî și îi jurară cu toții credință și ascultare, hotărînd ca pe viitor să alegă conducătorî tot din nêmul lui. Jurămêntul lor îl întăriră prin aceea, că și sgăriară brațul și lăsară să curgă câte-va picături de sânge într'un vas; cu toții apoi gustară din acest sânge.

Ajungînd *Arpad*, ca duce suprem al Ungurilor, conduse poporul său preste *Carpații Maramureșului*, prin pasul *Vereczke*, în *Ungaria de adî*, pela anul 894 d. Chr. Aprópe de *Muncașii Ungurii* descălecară și se odihniră de drumul cel lung și oșositor. Pe cînd veniră Ungurii aici aflară mai multe țerișore neatîrnate, ce se înființaseră după cãderea și nimicirea *Avarilor*. Astfel între *Tisa* și *Dunăre*, pînă sus în *Carpați*, domniau *Bulgarii* cu principele lor *Zalan*. Acesta aflînd de descălecarea Ungurilor în țera lui, trimise o deputațiune la ei, ca să părăsescă țera. *Arpad* trimise lui *Zalan* mai multe daruri și un cal alb frumos, cu rugarea ca să-l lase lui locurile acelea, unde se afla acum, pînă la riul *Sajó*. *Zalan* primi cu plăcere darurile trimise, dar' mai mult se bécură el de cal. În urma acestora promise, că va da lui *Arpad* atîta pămînt, cât va cere. *Zalan* însê nu se ținu de cuvênt și *Arpad* vîdînd acesta, merse cu armata sa asupra lui și-l învinse cu desêvîșire.

În ținutul *Crișurilor* domnia *Mariot*. Cu acesta avu *Arpad* cele mai cumplite lupte. Vîdînd că nu se pôte dovedi unul pe altul, se învoiră între sine, ca *Zoltan*, fiul lui *Arpad*, să ia în căsătorie pe fiica lui *Ma-*

riot și după morțea acestuia să urmeze Zoltan ca duce.

În Bănat domnia *Glad*. Cu acesta încă avu Arpad câte-va lupte, în urma cărora Glad se învoi a plăti lui Arpad tribut, rămânând astfel și mai departe ca domn.

În Ardeal domnia *Gelu*, principele Românilor. Împotriva acestuia veni ducele maghiar *Tuhutum* (Töhötöm) cu învoirea lui Arpad. Gelu îi eși înainte la riul *Almașului*, unde se încinse o luptă crâncenă între ei, în care în cele din urmă Gelu fu bătut și omorât. Românii vedând acesta, făcură frățietate cu Ungurii, recunoscând de domn pe Tuhutum.

După acestea mai ocupară Ungurii partea nord-vestică a țării dela *Svatopluc*, domnitorul Moraviei, și mai târziu o parte de dincolo de Dunăre, unde domnia *Arnulf*, un rege nemțesc. Astfel ei sub conducătorul lor Arpad ajunseră a fi stăpâni mai preste toate țările acelea, preste care domniseră Hunii, pe vremea lui Attila. Din toate aceste țări s'a compus Ungaria de azi. Arpad, după ce cuprinse întregă țera, muri la anul 907 d. Chr. și fu înmormântat aproape de Buda-veche în albia unei vălcele. Așa-dar' *primul întemeietor al Ungariei* fu Arpad.

8. Ștefan cel sfânt (997—1038).

Îndată ce ajunse ca domnitor al Ungariei, Ștefan începù a lucra din toate puterile pentru binele țării sale. Mai întâiu se îngriji ca legea creștină, să se lătescă între poporul maghiar. Pentru ca să pôtă și mai bine isbuti cu acesta, cerù dela papa din Roma, Silvestru II, episcop și preoți creștini, cari să lățiască legea creștină apusenă între Ungurii. Papa vedând nobila lui nisuință s'a bucurat mult și pe lângă ajutorul cerut i-a dăruit și o coronă de aur, cu care s'a încoronat ca primul rege al Ungariei la anul 1000 d. Chr. în Strigoniù. După încoronere s'a silit și mai mult pentru răspândirea religiunii creștine apusene. Unii dintre Ungurii însă nu voiaù să părăsescă credința lor strămoșescă, care era cea păgână, ără alții mai bucurosi s'ar fi alipit de biserica răsăritenă, decât de cea apusenă. Între

aceștia din urmă era și *Gyula*, principele Ardélului. De aceea Ștefan plecă cu armată asupra lui Gyula, îl prinse și-l închise împreună cu cei doi fii ai săi, er Ardélul îl împreună cu Ungaria.

Țera o împărți Ștefan în dece episcopate. Înființă mai multe biserici și mănăstiri, și călugărilor le porunci a lăți legea creștină între popor și a instrua tinerimea în școlă. Cel puțin câte 10 sate erau silite a și face o biserică și a o prevedé cu cele trebuincioșe.

Maî departe el împărți totă țera în 72 comitate și în fie-care comitat puse câte un comite suprem (föispán). Tot el porunci, ca fie-care comitat să-și facă câte o cetate întărită. Din aceste cetăți s'au format mai târziu orașele. El se îngriji ca țera să aibă judecători buni și drepți. Lui Ștefan îi plăcea însă, ca în judecăți mai grele el însuși să hotărască. Omenilor, cari se distingeau în vre-o luptă seú în alt chip luerau pentru binele țerii, el le da drepturi și numele de *nobili*. Aceștia mai târziu începură a asupri pe ómenii mai de rând, cari se numină *robagi* (supuși).

Sub Ștefan înfloriră în Ungaria artele, comerciul și industria în măsură însemnată. Când era aprópe de mórte, Ștefan chieamă lângă patul seú pe fruntașii și mai marii țerii și-î sfátui părintesce a pázi religiunea creștină și întocmirile cele bune ale țerii, apoi muri la anul 1038 d. Chr. El a murit, dar' numele și faptele lui cele bune vor rămâne tot-d'auna lăudate în istoria patriei nóstre. Pentru acésta și papa dela Roma l'a pus între sânti și astfel s'a numit *Ștefan cel Sânt*. În amintirea lui se ține sərbătóre națională în fie-care an.

9. Ladislaú cel Sânt (1077—1095).

Acesta era om blând și frumos la făptură, pe lângă acesteá era, ca și Ștefan cel Sânt, evlavios și

îubitor de n mul s u. Țera sub d nsul s'a mai m rit adăogându-să la ea *Croația și Slavonia*,  r' poporul a ajuns mai puternic și mai v duț inaintea altor țeri, dec t p n  aci. De óre-ce poporul maghiar, după m rtea lui Ștefan cel S nt, părăsise in mare parte religiunea creștină și se întorsese  r' la p g nism, bisericile le arsese și le d rimase, și pe preoții ii omorise, el se îngriji, ca cei ce au părăsit legea creștină, să se  ntorc   r' la ea; bisericile dărimate să se zidesc  la loc și Dumineca și sărbătorile să se cinstesc  cu cuviință și să se țină serviciu dumnezeesc in biserici. Morții să se  ngrope cu preoți,  r' cei-ce vor mai țină cum-va datinale p g ne, să fie pedepsiti aspru.

 ngriji ca preoții și  nv t torii poporului să fie  meni buni și  nv tați,  r' comerțul și industria s  inainteze din  i in şi. Tot el  nfint  și poșta in țer .

Ori-ce judecată pe timpul lui nu era  ertat să se tr g nesc , și dec  vre-un judecător nu o făcea in termen de 30 de  ile, era pedepsit aspru. Pe timpul acesta se  ndatina aș  numită „*judecata lui Dumnezeu*“; adec  cei-ce erau p riți pentru vr-o faptă rea, trebuiau să pună m na pe un fer ars s u să o bage in apă ferbinte, și dec  nu i-să  nt mpla nimic, judecătorul il hotăra de nevinovat. P n  pe timpul lui Ladislău hoții și făcătorii de rele se înmulțiseră f rte tare in Ungaria, de aceea el f c  legi f rte aspre pentru furt. Aș  d. e. dec  se afla cineva, că a furat numai un puu de găină, i-să scotea un ochiu, său i-să tăia nasul; dec  se afla a două- r  cu furtul, atunci se sp nzura fără cruțare și fără am nare.

Prin acestea și alte întocmiri bune Ladislău era f rte  ubit de popor. El domni 18 ani și muri la 1095 d. Chr. Os mintele lui se  nmorm ntar  in Oradea-Mare, cetate întemeiată de el,  r' Ungurii il j lir  3 ani de  ile. La 100 de ani după m rtea sa, f  pus și

Ladislău în rëndul sântilor sub numele de *Ladislău cel Sânt*.

10. Godofred de Bouillon, (cet.: Godofred de Buion)

Godofred de Bouillon s'a născut la anul 1061 d. Chr. El era un om vitez și modest. Pe timpul lui creștinii din Orient, precum și cei-ce călătoriau la locurile sante, ca să se închine la mormântul Domnului Chr. suferiu multe necazuri și năpăstuirii din partea Turcilor șeldsucici. De aceea creștinii europeni, la sfatul călugărului *Petru de Amiens* și la îndemnul Papei Urban II, formară mai multe armate de câte mai multe mii, cu scop de a merge la Ierusalim și a-l lua din mâinile Turcilor și tot-de-odată a înlesni călătorilor (peregrinilor) drumul. Ce-i ce se hotărîră a lua parte în această călătorie, își cusură câte o cruce de postav roșu pe umărul cel drept. Din cauza acesta ei se numiră „*cruciați*“, ér' călătoriile lor spre locurile sante, „*espedițiunii cruciate*“. În fruntea celei dintăi espedițiunii cruciate se puse ducele *Godofred de Bouillon*. El plecă cu cruciații săi, 600 mii la număr, prin Germania, Ungaria și Peninsula-balcanică trecu în Asia-mică. După nenumărate greutăți ajunse o parte neînsemnată din oștirea sa (20.000, căci ceilalți se prăpădiseră) la Ierusalim. Ierusalimul avea ziduri gróse, care erau bine apérate de Turci. Praful de pușcă nu era cunoscut pe timpul acela și ostașii trebuiau să se lupte numai cu arcurile, cu săbiile și cu sulițele. Astfel cruciații trebuiră să stea mult timp împrejurul Ierusalimului suferind lipsă, bóle și alte neajunsuri, până ce isbutiră în urmă a lua cetatea și a împlânta pe zidurile ei stégul creștin. De bucurie ei uitaseră acum necasul și suferința de până aci și cuprinși de evlavie se apropiară cu smerenie de mormântul Domnului Christos și se închinară. Godofred de Bouillon fú ales de rege al Ierusalimului, el însé nu voi nici-decum să primiască titlul și coróna regéscă dîcînd, că nu se cuvine a purta corónă de aur, unde împératul împéraților a purtat corónă de spinii. După această învingere creștinii puteau călători neturburați de

nimenea la locurile sante. Durere insa, ca acesta nu tinu mult, caci Bouillon muri in curend si nu mult dupa aceea, la 1291, locurile sante cadura er' in manile Turcilor.

II. Andreiu II.

Andreiu II. era un rege forte slab si nestatornic. Tera o carmuia pe vremea lui mai mult sozia sa *Gertruda*. Ea aduse mai multii streini in tera si le dedu diregatorii insemnate. Din pricina acesta Ungurii erau asa de superați pe ea, incat cati-va omeni mai insem-

nați se ridicară împotriva ei și o uciseră. Andreiu în urma promisiunii, ce o deduse tatălui său, se pregăti să plece și el, ca Godofred de Bouillon, la locurile sante, spre a le ocupa din nou din mâ-nile Turcilor. Pentru-ca să aibă bani pentru drum, dedu in arênda la Evrei și la alți speculanți atât adunarea dărilor, cât și baterea banilor, ocnele de sare și veniturile vamilor. El vëndu chiar și averile bisericilor. După sevășirea acestor fapte forte triste pentru țera, plecă la Ierusalim. Dar' abia se apropiă de locurile sante și născându-se bole între ostașii săi, se întorse acasă fără nici o ispravă. Când se întorse află țera în mare nerânduială și lipsă. Nobili făceau de capul lor tot ce voiaș și asupriaș pe țeranii după plac. Aflând el țera în starea acesta, în loc de a se gândi la înaintarea ei, puse din nou dări și mai mari și mai grele ca cele de până aci. Din pricina acesta nobili se sculară cu armele asupra lui. Pentru-ca să-i potă liniști, el tinu o adunare la 1222 și aci subscribe o hârtie, de care atârna o pecetie mare de aur; acesta s'a numit apoi *bula de aur*. Prin acesta li-se dedeau nobililor drepturi și mai mari ca până aci. Între altele ei erau scutiți pentru tot-d'auna de a plăti dare, er' regele făgăduia, că nu va mai da diregatoriile și veniturile țerii la streini. Când regele

n'ar fi ținut cele făgăduite în hârtia scrisă, nobililor li-să da dreptul de a apuca armele împotriva lui. Prin această vađa regescă scăđu foarte mult.

De slăbiciunea acestui rege se folosiră și *Sașii*, cari veniseră din Germania pela 1141 chîemați de un rege al Ungariei cu numele Geza II. și se aședaseră prin Ardél și prin nordul Ungariei. Ei îl siliră adecă a-le întări tóte drepturile, ce le primiseră dela regii de mai 'nainte și a le da și altele nouë. Dară pe lângă tóte acestea țera în loc să înainteze, da din ți în ți înderët, așa că Andreiș II la mórtea sa (1235) lăsă țera invrăjbită, slăbită și înglodată în datorii.

12. Bela IV.

Bela IV, fiul lui Andreiș II, era un om curagios, înțelept și energic. Când ajunsé el ca rege pe tronul Ungariei, țera era foarte slăbită și poporul de rënd tare asuprit de nobili. Acești nobili deveniseră cu deosebire pe timpul domniei celei slabe a tatălui său așa de sumeți, că nu mai băgau în sémă nici pe regele. Bela, ca om înțelept, seiu să înfrângă cu energie sumeția lor cea orbă, și să ridice éráși vađa regescă. Nobili d. e. se dedaseră, ca înaintea regelui să șadă pe scaun, Bela însă nesuferind acesta porunci să li-să arunce scaunele în foc. Din cauza acesta nobili se întăritară asupra lui Bela. Și mai mult se întăritară ei asupra lui, când Bela aduse în țera pe Cumanii, cari nu se purtau tocmai bine cu locuitorii cei vechi ai țerii. Tocmai pe timpul acestor turburări și neînțelegeri un nou popor barbar din fundul Asiei se apropia cu pași grăbiți spre Ungaria, jăfuind și prădând tot, pe unde ajungeau. Erau *Tătarii*, seú *Mongolii*, nisce ómeni sélbatici și mulți la număr. Bela vedënd primejdia, în care era aprópe să cadă țera lui, trimise, după un obiceiul vechiu, o sabiă

plină de sânge prin țără, chiemând pe locuitorii să vină întru apărarea patriei de dușmani. Nobilii învrăjbiți cu regele nu voră să-î dea ascultare. Ba încă presupunând, că Cumanii aduși de Bela ar fi uniți cu Tătarii, săriră asupra lor și începură a-î ucide fără cruțare. Tocmai pe atunci intrară și Tătarii în țără prin trei locuri: pela *Oituz*, pela *Rodna* și prin munții *Maramureșului* în a. 1241 d. Chr. Bela cu o armată numai de 60 de mii de ostași le eși înainte, și la riul *Sajó*, pe câmpul *Mohi*, se încinse o luptă crâncenă între cele două armate, din care luptă Tătarii eșiră învingători și numai regele Bela cu câți-va ómeni de ai săi putură scăpa cu fuga ducându-se în alte țări. Acum Tătarii începură fără nici o pedecă a prăda și a jăfui țera de-alungul și de-alatul. Prădarea acesta tinu 3 ani de zile, în care timp satele și orașele Ungariei fură prefăcute în scrum și cenușă. Ómenii, cari scăpaseră cu viață, se ascuseseră în desimea pădurilor, unde se nutriau cu rădăcini și cu scórță pisată de stejar.

După aceea Tătarii auđind, că a murit mai marele său *chanul* lor, se retraseră în Asia, de unde și veniseră, lăsând țera deșertă, câmpiile albite de óse și drumurile înțelinite și crescute cu erbă. Bela auđind de retragerea lor se reintorse în țără și începú a lucra din toate puterile, ca s'o aducă ér' la starea de mai 'nainte. Însă la început prea puțin putú face, de óre-ce după retragerea Tătarilor se născú în țără o bółă lipicioasă (ciuma) și o fómete mare. Bucate și vite nu erau de loc și mulți dintre ómenii, cari scăpaseră cu viață de urgia Tătarilor, nu mai putură scăpa de ciumă și de fómete. Astfel toate relele se grămădiseră acum asupra țării. Bela însă ca om cu inimă tare și înțelept lucra din răsputeri, ca să îndrepteze totul spre bine. În cele din urmă el a și isbutit a aduce țera ér' la o stare înfloritoare. De aceea Bela IV cu drept cuvânt s'a numit: „*al doilea întemciător al Ungariei*“. El a domnit 35 de ani.

13. Carol Robert (1308—1342).

După-ce se stinse familia lui Arpad (a. 1301), se ridicară mai mulți pețitori la tronul Ungariei. Dintre

aceștia cel mai însemnat era *Carol Robert*, de nēm din Italia de jos (Neapole), însă înrudit de aproape cu familia arpadiană. Cu ajutorul papei el delătură pe toți ceilalți pețitori și astfel la anul 1308 fū recunoscut de rege al Ungariei.

Carol Robert s'a străduit mult în decursul domniei sale pentru înaintarea țării. Astfel sub el industria, negoțul și băieșitul înaintară mult. El a șters pentru tot-d'auna legea numită „judecata lui Dumnezeu” îndatinată încă de pe vremea lui Ladislaū cel sânt. A dat și multe legi bune pentru Ungaria; pe mulți iobagi i-a eliberat; a îmbunătățit modul de apărare al țării și în locul banilor fără preț de mai 'na-

inte el bătū bani de aur și de argint curat.

Între luptele, ce le-a purtat Carol Robert, de însemnătate este aceea, pe care a avut-o cu Alecsandru Basarab, domnul țării românești. El voia adecă să cucerească această țară și să o împreune cu Ungaria. Alecsandru Basarab însă îi prinse oștea în strimtorile Carpaților și o sdrobi cu desăvêșire. Chiar și Carol Robert și-ar fi aflat mórtea aci, decă nu ar fi schimbat hainele cu vitezul Széchy Dezső și nu ar fi căutat să scape cu fuga. La mórtea sa Carol Robert lăsà tronul Ungariei fiului său Ludovic.

14. Ludovic cel Mare. (1342 - 1382).

Ludovic cel mare era un rege evlavios și cu frica lui Dumnezeu, însă el sprijină numai religiunea romano-catolică, ér pe cei de alte religiuni îi asupria și îi apesa. Nobili sub el căpëtară și mai multe privilegii, decăt până aci, érá iobagi ajunseră din ce în ce tot mai asupriți. El iubiă fôrte mult sciința și înaintarea în cultură a țării. Spre scopul acesta el întemeiă școle în mai multe orașe. Ludovic era tot-deodată și un rege fôrte vitez și îndrăzneț. Așa se spune despre el, că într'o di un călăreț fū trimis de el să caute la

un riū mare un vad mai bun spre a putē trece în partea cealaltă. Întrând ostașul în riū, din nebăgare de sēmă, dēdū într'un vērtej, unde era să se prăpădescă de bună sēmă. Ludovic vēdēnd acēsta, cu pericolul vieții, se aruncă în riū și scăpă pe călăreț din ghiarele morții.

Ludovic a purtat și multe rēsbōie, din care tot-d'auna a eșit învingător. Moștenind și corōna Poloniei, domnia lui se estindea dela Marea-ostică, până la Marea-nēgră și până la Marea-adriatică. Ludovic pentru rēsbōiele sale norocōse ajunsese vestit în totă Europa, de aceea i-sē dēdū numele de *Ludovic cel Mare*. El a domnit 40 de ani și a murit la a. 1382. El fū inmormēntat în Oradia-Mare plâns de țera întrēgă.

15. Iōn Huniadi (Hunyadi).

Iōn Huniadi fū născut la 1381 dintr'o familie mai neînsemnată de nobili din comitatul Hunedōrei. El încă de tinēr intră în oște și prin purtarea sa alēsă, prin înțelepciunea și vitejia lui ajunse din ostaș de rēnd a fi ales membru în sfatul regesc. Nu mult după aceea fū ales de voivod al Ardélului și comandant împotriva Turcilor osmanici, cari pe timpul acela năvăliau adese-orī în țera nōstră și cu cari avū el multe și sângerōse lupte. Între aceste lupte amintim aci mai întâiū pe cea întâmplată împrejurul Sibiului în anul 1442.

Comandantul oștei turcesci poruncise ostașilor săi, ca să pândescă bine și să-l prindă pe Huniadi, de ore-ce auđise de vitejiile lui. Ostași lui Huniadi încă auđiră de acēsta. Atunci un tinēr curagios cu numele *Simeon Kemény* înduplecă pe Huniadi, ca să schimbe cu dēnsul îmbrăcăminte și calul. În-

cepându-se lupta și vedând Turcii pe Kemény îmbrăcat astfel, cugetară, că el este Huniadi, deci se repeziră cu furie asupra lui și după o luptă sângeră îl omorîră. Mare bucurie cuprinse acum întregă oștea turcă, că a scăpat de Huniadi. Ea însă nu ținu mult, căci tocmai când se veseliau ei mai tare, se ivesce Huniadi, îi bate cumplit pe Turci și-i imprăscie în toate părțile. Nu mult după acesta mai bătù el pe Turci la *Porța de fer*, ba după aceea trecù chiar și dincolo de Dunăre și-i mai învinse încă în vre-o 5 rânduri, apoi se întorse triumfător acasă. În urma atâtor învingeri asupra Turcilor Sultanul *Amurat* se vedù silit a încheia pace cu Huniadi și cu regele de pe atunci, Vladislău, pe 10 ani. Vladislău însă nu ținu pacea și plecă asupra Turcilor, cu toate că Huniadi îl sfătuisese să nu strice pacea și să nu calce jurământul făcut. Oștile se isbiră la Varba, pe țărmul Mării-negre la 1444. În această luptă Vladislău fu învins și omorit. Turcii îi tăiară capul, îl puseră într'o prăjină înaltă și îl purtară prin tabăra lor, er' Huniadi de-abia putù să scape cu fuga.

După mórtea lui Vladislău fu ales ca rege al Ungariei un copil nevêrstnic cu numele Ladislău V. Până să ajungă el la vârsta cuvenită, țera alese de *guvernator* pe Huniadi. Ca guvernator Huniadi apërà țera cu vitejie. În anul 1448 se întâmplă o altă luptă sângeră cu Turcii pe „*Câmpul mirlei*“, unde Huniadi fu învins, dară pe lângă perderi foarte mari din partea Turcilor. Cam la 40 miș Turci rămaseră morți pe câmpul de luptă.

Nu mult după aceea ajungând la Turci ca Sultan *Mohamed*, se hotări să supună toate țerile creștine, dîcînd: „Precum în cer este numai un Dumnezeu, așa trebuie să fie și pe pământ numai un domn și acesta să fie Sultanul“. Deci Mohamed porni cu 200 de miș de Turci și încunjură Belgradul Serbiei, hotărînd, ca după cuprinderea acestei cetăți să intre și în Ungaria. Huniadi pornesce împotriva lui și după o luptă înfricoșată învinge pe Turci, deși oștirea sa era cu mult mai mică decât cea turcă. Aci încă cădură ca la

40 de mii de Turci și vre-o 4000 fură prinși. Mohamed scapă cu fuga. Prin această învingere strălucită trufia turcă se înfrânse și creștinii fură multă vreme scutiți deurgia acestor dușmani inverșunați.

La 20 de zile după învingerea dela Belgrad, Huniadi muri și fù înmormântat în Alba-Iulia. La mórtea sa el rugă pe amicii săi, ca pe cei doi fii ai săi: *Ladislau* și *Matia*, să-î sprijinască, ér' lor le lăsă cu limbă de mórte să-și iúbescă patria și să caute în totă viața lor mărirea ei. Toți creștinii jeliră pe acest vitéz, care fù fala și gloria țerii și a națiunii sale.

16. Matia Corvin.

Matia Corvin, fiul lui Ión Huniadi, era numai de 15 ani, când fù ales de rege al Ungariei. Cu tóte că era tiner, totuși dela început dedù semne, că este

vrednic de coróna regescă. El era un rege înțelept și religios. Cuvântul dat nici-odată nu-l călca. Pe lângă acestea el iúbia foarte mult dreptatea, așa încât multă vreme după mórtea lui poporul dicea despre el cuvintele: „*A murit Matia, cu el a perit și dreptatea*“.

Pe timpul domniei lui Matia țera a fost fericită; păcat însă, că el în loc de a se bate cu Turcii, cari amenințau patria în tot momentul, s'a bătut mai mult cu Nemții, cu Boemii și cu Românii din țerile vecine. În lăuntru țerii el avu a se lupta cu resculații din Ardél, cari nevoind a-l recunósce de rege, aleseră pe Ión de Sân-Georgiú. El prinđend iute de veste despre acesta, veni în grabă în Ardél și sugrumă rěscóla fără de veste, ér' regele Ión de Sân-Georgiú se rugă de iertare. Matia îl și iertă, după-ce vedú că-și recunósce păcatul făcut și îi pare rău de el.

Matia Corvin avu resbel și cu Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, de óre-ce acesta intrase în țera Sécuilor și o prădase, ér' pe de altă parte ațițase pe resculații din Ardél împotriva lui. În urmă se împecară.

Pe timpul acesta intrară ér' Turcii în țera noastră și înaintară prădând și jăfuind până la Alba-Iulia. Matia trimise împotriva lor pe Ștefan Batori, voivodul Ardélului, care le și eși înainte pe „Câmpul pânei“, lângă Orăștie, și împreună cu vitezul Paul Kinissi, banul Timișorei, îi bătù cumplit pe Turci, așa încât aprópe jumătate rëmaseră morți pe câmpul de luptă.

Regele Matia iubiá fórte mult sciințele; de aceea el își adunà o bibliotecă fórte frumoasă cu mai bine de 12 mií de cărți. Tot el iufință cea dintâiu tipografie în Ungaria. Matia muri în Viena la a. 1490 în vêrstă de 47 de ani.

17. Ludovic II. (1516—1526).

Ludovic II era numai un copil de 10 ani, când sê sui pe tronul Ungariei. Tocmai pe atunci însă țera sê afla în timpuri fórte grele și ar fi avut lipsă de un rege plin de putere, vitejie și înțelepciune. La Turci dimpotrivă tocmai pe vremea aceea domniá Soliman II, de care sê temeauă toți domnitorii Europei. Nobilií Ungariei erau imbuibați și îngâmfati și nu voiaú să asculte de regele. Țeranií erășí vedënd că din di în di sunt tot mai asupriți, inima lor nu-í mai îndemna să alerge la cas de lipsă întru apêrarea patriei. Visteria statului era lipsită de bani, așa încât regele de multe-

ori trebuia să umble cu cismele rupte. Un rege ca Ludovic nu putea nicí-decum a da pept bărbătesc cu toate aceste necasuri, mai ales că el pe lângă aceea că era prea tinér și neespert pentru a fi rege, avuse și o creștere fórte rea și destrăbălată. Turcii bine sciaú cât este de slabă Ungaria acum, decí așteptaú numai momentul binevenit să plece asupra ei. Momentul și

veni fórte iute, căci Ludovid omori un sol turcesc sub cuvânt că e spion. A fost destul acésta, ca să facă pe sultanul Soliman a sê mânia foc și a jura rësbu-

nare asupra Ungariei. Deci cu grabă se puse în fiuntea unei oștiri număröse și plecà spre Ungaria. Înzadar trimise Ludovic sabia plină de sânge, — după obiceiul vechi al țării, căci nu voia nimeni a asculta de el. Abia numai cu 25 miș de ostași cutezà Ludovic a da pept cu numărösa și puternica armată turcescă. Armatele cele două se întêlniră la *Mohács*, în 29 Aug. 1526. După o luptă numai de 2 ore apröpe întrögă östea lui Ludovic fü sfärimată. Nenorocitul rege vrënd să scape cu fuga se innomoli cu calul în päröul *Csellye* și muri. Soliman înaintà apoi spre Buda pustiind și ardënd tot ce-i eșă în cale. Pe urmă se întörse la Constantinopole încärcat de prăđi și ducënd cu sine în robie cam la 100 miș de ömeni. De aci încolo 150 de ani trebui să gëmă Ungaria sub stăpânirea Turcului.

18. Ferdinand și Iön Zapolya.

După perderea luptei dela *Mohács* se förmară între Unguri două partide: una alese de rege pe *Ferdinand*, archiducele Austriei, er' cealaltă pe *Iön Zapolya*, voivodul Ardölului. Din cauza acestä urmară mai multe lupte între cei doi regi, în care lupte Zapolya fü invins. Zapolya vedëndu-se invins cerü ajutor dela Turci. Soliman nu pregetä a veni, căci scia că și acum are să se întörcă încärcat de prăđi din Ungaria. El bätü pe Ferdinand, și ocupând Buda, dödü coröna lui Zapolya. Pe urmă se întörse acasă încärcat de prăđi. Abia eșise Soliman din Ungaria și certele între cei doi regi și între cele două partide urmară din nou. După ce Ferdinand și Iön Zapolya purtară 12 ani rösboiü între ei, se împăcară la Oradea-mare în a. 1538. Së învoiră adecä, ca să pörte amëndoi titlul de rege și fie-care să domnescă preste partea ce o cucerise; er' după mörtea lui Zapolya țera să trecă sub donnia lui Ferdinand.

Iön Zapolya

După acésta Ión Zapolya căsătorindu-să cu Isabela din Polonia avù un fiu. Acum îi părù rău de pacea făcută cu Ferdinand și voia să începă războiul din nou. Pe când se pregătia însă de război, el se bolnăvi și muri. Acum cei mai mulți cugetau, că va urma pace și liniște în țară. Dar' se înșelără, căci Isabela ca să potă asigura fiului său, Ión Sigismund, Tronul Ungariei, cerù ajutor dela Soliman. El și veni și luà pe Ión Sigismund sub apărarea sa. Dar' el nu o făcu acésta fără răsplată, ci cuprinse pentru sine o parte însemnată din Ungaria de mijloc, și ca să potă fi mai sigur de stăpânirea acestei părți, aședă un pașă cu reședința în orașul Buda. Astfel Ungaria se împărți în trei părți: partea de mijloc rămase sub stăpânirea Turcilor, partea nord-vestică și Croația îi rămase lui Ferdinand, care avea să plătescă pe fie-care an Sultanului o sumă însemnată de bani, erva părțile ardelenesci împreună cu unele tinuturi din stânga râului Tisa să dedură lui Ión Sigismund, care avea să poarte numele de principe al Ardealului și să fie tot-d'auna sub ascultarea Turcilor. Astfel prin neînțelegerile din lăuntru ajunse patria noastră sub domnia turcescă.

Pe când se întemplău războiele, despre care am vorbit mai sus, s'a răspândit și în țera noastră religiunea luterană și calvină. Religiunea luterană o primiră cu deosebire Sasi. erva pe cea calvină o parte însemnată dintre Unguri, Români însă rămaseră credincioși religiunii lor strămoșesci.

19. Nicolae Zrinyi.

Maximilian, fiul și următorul lui Ferdinand, voia, ca după mórtea tatălui său să fie singur domn peste Ungaria întregă. Vedeând acésta Ión Sigismund, fiul lui Zapolya, cerù și el ajutor dela Soliman, care făgăduise, că-i va fi apărător. Soliman cu toate că era foarte bătrân, totuși îi veni în ajutor lui Ión Sigismund și impresurà cu armata sa mai întâiu cetatea *Sziget* (*Szigetvár*), care era apărata cu vitejie nespusă de *Nicolae Zrinyi*, banul Croației. El se trăgea dintr'o fa-

milie veche de nobil și era un om de tot curagios și vitez. Așa cuteză el a se măsura la luptă chiar cu puternicul Soliman numai cu 2500 de luptători împotriva unei oștiri uriașe. Cu acești luptători el apăra cetatea timp de 33 de zile. De câte-ori cercau Turcii să se suie pe zidurile cetății, de atâtea ori erau înfrânți pe lângă mari pierderi. În cele din urmă Turcii isbutiră a aprinde turnurile cetății și Nicolae Zrinyi era silit acum ori a se preda, ori a muri morțe eroică. Fără multă frământare de minte curajul lui îl îndemnă a se hotări mai bine pentru o morțe vitejească. Se îmbracă în hañele cele mai scumpe, încinse sabia, și adunându-și pe toți luptătorii ce-i mai avea împrejurul său, îi îndemnă prin cuvinte însuflețitoare a preferi cu toții mai bine o morțe cu onoare, decât o supunere cu rușine. El porunci ostașilor săi să deschidă porța cetății și să slobodă un tun asupra Turcilor, cari voia să năvălească în lăuntru. Pe cărarea făcută de glonțele tunului el se aruncă cu vitejie împreună cu soții săi, ca să străbată printre șirurile dușmanilor. Dar' înzadar, căci Turcii năvaliră din toate părțile asupra lui. El fu lovit de două glonțe și astfel căzu la pământ. Un ostaș turc se repezi la el și-i tăia capul. Așa se sfirși vitezul apărător al Szigetului, al cărui nume se pomenesce cu cinste până în ziua de astăzi și care poate slui ca exemplu de vitejie ori și cui.

După morțea lui Zrinyi, Turcii ocupară cetatea Szigetvár, dar' Soliman nu avu fericirea a se bucura și el de acesta învingere, căci muri înainte de a o vedea cucerită.

Maximilian în urma acestei învingeri făcu pace cu Turcii și cu Ión Sigismund.

20. Rudolf și Sigismund Batori.

Regelui Rudolf, care era fiul lui Maximilian, nu-i plăcea a se ocupa cu afacerile țării. El trăia retras de lume și se ocupa cu astronomia, aurăria, cu pictură și cu mai multe alte lucruri de acest fel. Deși era rege peste o parte însemnată a Ungariei, el nu veni nici măcar s'o vadă odată, ci trăia tot în orașul Praga

din Boemia. Din pricină că Rudolf nu avea nici o grijă de binele țării, veniră multe necasuri asupra Ungariei. Astfel Turcii, fără să ia în băgare de seamă pacea încheiată mai înainte, prădau și jăfuiău țera mereu.

Pe timpul lui Rudolf domnia ca principe în Ardeal *Sigismund Batori*, un om foarte schimbăcios și nestatornic. Tot pe vremea acesta în Țera-românească (Muntenia) domnia vestitul voivod, *Mihaïu Vitezul*. Sigismund și cu Mihaïu făcură legătură între ei, ca să se răscolească asupra Turcilor și să scuture jugul lor. Mihaïu în urma acestei legături se sculă împotriva Turcilor și-i bătă cumplit la *Călugăreni* a. 1594. După aceea venind și Sigismund cu oștirea sa, Turcii fură învinși din nou la *Giurgiu* și cei doi principii se scăpară de domnia lor.

Sigismund Batori fiind însă om foarte schimbăcios se sătură de domnie și lăsă Ardealul mai întâiu sub domnia lui Rudolf și apoi sub domnia vărului său *Andreïu Batori*. Acesta ajungând în domnie nu voi a lua în băgare de seamă legătura lui Mihaïu cu Sigismund, ba tocmai voia să țină cu Turcii. Din pricina acesta Mihaïu plecă asupra lui și venind în Ardeal îl bătă la *Șelimber*, lângă

Rudolf.

Sibiiu 1599. Andreïu Batori o luă la fugă, dar' fii prins și omorît de Sécuii, cari părtiniau pe Mihaïu. După acesta Mihaïu se duse în Alba-Iulia și se proclamă de principe al Ardealului. De aci se duse asupra lui *Eremia Movilă*, domnul Moldovii și-l bătă și pe acesta, fiind-că ținea cu Turcii. Astfel Mihaïu acum era domn preste 3 principate. O parte din Ardeleni însă nu erau mulțamiți cu domnia lui Mihaïu, de aceea ei cerură ajutor împotriva lui dela Rudolf, făgăduind acestuia supunere și ascultare. Rudolf trimise împotriva lui Mihaïu pe generalul său Basta, care se afla cu oștea în Ungaria. La *Mirislău* 1600 Basta se isbi cu Mihaïu și Mihaïu fii învins; din Muntenia încă fii isgonit. Vedeând acesta se duse însuși la Rudolf în Praga spre

a să înțelege cu el. În timpul acesta Sigismund Batori căindu-se de ce făcuse, veni și ocupă éráși tronul Ardélului. Rudolf trimite acum pe Mihaïu și pe Basta, ca améndoï în unire să-l isgonéscă de pe tronul Ardélului. Eï il și bătură la *Guruslău* (Aug. 1601), și după aceea să retraseră împreună pe câmpia de lângă Turda. Unirea și prietinia dintre Basta și Mihaïu nu ținură însă mult, și Basta hotărî să piérdă pe Mihaïu învinováțindu-l că s'ar fi pus în înțelegere cu Turciï. El trimise la acesta o cétă de ostași, ca să-l omóre. Mihaïu tocmai se afla în cortul său, când céta trimisă dэдù năvală asupra lui. Mihaïu căută să se apere, dar' un ostaș îl lovi cu sécurea în pept și il omori. Acesta se întéplă în a. 1601.

21. Gavriil Bethlen.

Gavriil Bethlen se trăgea dintr'o familie veche și cu vađă. El fú ales de principe al Ardélului. Pe timpul lui s'a escat în Germania, resbelul de 30 de ani între catolicï și protestanți, care s'a lătit și în Ungaria. Bethlen ca protestant înflăcărât, încă a luat parte în acest resbel, luptându-sé împotriva împératului și regelui Ferdinand II. În această luptă el cuprinse mai totă Ungaria. Pentru acesta Ungurii îl aleseră de rege, dar' el nu voi să se încoroneze, ci făcú pace cu Ferdinand, dela care primi pe lângă Ardél încă șapte comitate din nordul Ungariei, érá protestanților căpétară dreptul de a-și puté mărturisi neîmpedeați religiunea lor.

Gavriil Bethlen s'a îngrijit fórté mult și pentru înaintarea din lăuntru a țérii, A zidit mai multe biserici, a înființat multe școle și a sprijinit industria și co-

mercîul în țară. Pe lângă acestea el era și un om foarte cruțător, așa că el la morțea sa a lăsat pe sîma școlii din Alba-Iulia 75 mii de taleri și în visteria țării foarte mulți bani. Cu un cuvînt Ardélul sub el s'a ridicat la mare vață și putere.

22. George Rákoczy.

George Rákoczy a fost de asemenea principe al Ardélului. Și el s'a amestecat în lupta religioasă pentru drepturile protestanților. Îndemnat de aceștia și el s'a ridicat cu armele asupra împăratului și regelui Ferdinand III. și a câștigat mai multe biruințe. În urmă el încheiă cu Ferdinand pace la orașul *Linz* la 1645. În pacea acesta li-să dădură protestanților din Ungaria 90 de biserici îndărăt, de asemenea li-să făgăduiră din nou, că-si vor pute păstra neturburați religiunea lor.

Tot pe timpul lui Rákoczy s'a făcut nise legi asupra țoare pentru poporul de jos, numite *aprobate*. Rákoczy stăruia foarte mult, ca și preoții români să primescă religiunea calvină sîu reformată. Până aci se ținea slujba în bisericile noastre în limba slavonă. George Rákoczy introduse limba română în locul celei slavone, ca așa poporul românesc mai lesne să pricépă noua credință, ce doria el să o primescă Români. Tot el porunci spre scopul acesta să se tipărescă și un catehism român la a. 1642, care cuprindea învățăturile legii calvinesci. Cu tôte frămîntările și silințele lui Rákoczy, Români nu voră nici acum, ca și în trecut, a-si părăsi legea lor strămoșescă.

23. Leopold I. (1657—1705).

În timpul domniei de 48 ani a lui Leopold I s'a făcîntemplat multe lucruri însemnate pentru țera noastră.

Maî întâiū avù el a sê lupta cu Turciî, cari voiaū a-preface Ardélul în pašalic turcesc și pe cari îi și învinse la mânăstirea St.-Gotthard. În urma acestei învingeri sê încheiã pace cu Turciî și Ardélul fù mântuit de sôrtea amarã ce-l aștepta. Nobiliî maghiari însã nu erau învoiți nici-decum cu pacea acêsta, de-orece ei ar fi voit, ca rêsboiul sã urmeze maî departe, pânã când țera ar fi scãpat cu totul de domnia turcescã. Tot-de-odatã oștirea împêrãtescã de prin deosebitele orașe sê purta rêu cu locuitorii țerei și-i asupra în tôte chipurile. De aceea nobiliî sub conducerea palatinului *Francisc Wesselényi* sê înțeleserã într'ascuns sã ridice armele împotriva lui Leopold. Leopold descoperi acêsta înțelegere și pedepsi cu môrte pe cei ce voiaū sã sê ridice împotriva lui. Nu trecù mult, și cei nemulțamiți puserã în fruntea lor pe *Emeric Thökoly* și începurã rêsboiū împotriva lui Leopold, ne maî voind sã-l cunoscã de rege al Ungariei. De ore-ce însã cei rêsculați numiți „*Curuți*“, nu aveau putere de ajuns, Thökoly sê îndreptã și el spre Turciî, și cerù ajutorul lor. Turciî sub vizirul *Cara-Mustafa* strãbãturã prin Ungaria pânã sub zidurile Vieniî, pe care o impresurãrã. Viena însã fù eliberatã de Turciî prin bravul rege polon *Ión Sobieski* 1683, care-i veni lui Leopold intru ajutor. Dupã acêsta Thökoly fù alungat din țerã. Când audi sultanul de acêsta, sê cătrãni foc pe *Cara-Mustafa* și-l omori, ér pe Thökoly îl trimise spre pedepsã în Asia-micã.

Leopold acum nu sê mulțami numai cu atât, ci cu ajutorul bravilor sêi generali învinse de repetite-orî pe Turciî, așa încât îi scose cu totul din Ungaria și maî în urmă oștirea sa strãbãtu pânã în țera turcescã.

Astfel Turciî furã siliți a încheia pace la *Carloviț*. 1699, prin care trebuiã sã sê lase de domnia Ungariei, pe care o stãpâniserã 150 de anî. Locuitorii Ungariei sê legarã, cã de aci încolo vor recunosce domnia familiei Habsburgice, din care era și Leopold, și care domnesce în țera nôstrã pânã în ziua de astãzi. Ardélul de asemenea sê alipi la acêstã familie.

24. Eugen de Savoia.

Între generaliî ceî mai bravî ai lui Leopold, istoria ne pomenesce cu mândrie pe prințul *Eugen de Savoia*. De-orece Eugen de Savoia, în copilăria sa era foarte slab la trup, tatăl său hotărî să-l facă preot. El însă doria din tot sufletul său, ca să între în armată. Fiind frances, se înfățișă înaintea lui Ludovic XIV, regele Franciei, și-l rugă să-l primescă în oștirea sa. Ludovic vedându-l așa slab, nu-l primî în armată dicându-i, să-și vadă de trebă și să se facă călugăr, de-ore-ce ostaș cum se cade, nu va eși nici-odată din el. Eugen vedend acêsta trecu în Austria la împêratul Leopold, care-l primî în ôstea sa cu mare bucurie. Ostașii lui Leopold la început nu aveau de loc respect de Eugen și de multe-orî își diceau în batjocură: „Frantuzul ăsta sciū că n'o să prăpădescă mulți Turci de pe lume!“ El însă în curênd se arătă așa de vitez, încât fū pus ca general în fruntea armatei împêrătesci. Ca general el învinse în mai multe rëndurî armata turcescă; dintre aceste învingeri cea mai vestită a fost cea dela *Zenta*, lângă riul Tisa, în care se prăpădiră 30.000 Turci și în urma căreia se încheiă pacea dela *Carloviț*. Vedend acêsta Ludovic, regele Franciei, trimise soli, ca să-l cheme pe Eugen îndêrêpt, făgăduindu-i o sumă însemnată de bani. Eugen însă rêsponse: „Eū sunt acum general împêrătesc și sunt legat prin recunoscință de domnul meu. Bani nu primesc, căci până voiū servi cu credință domnului meu, nu voiū avé nici o lipsă de ei“.

25. Elena Zrinyi.

Tot de pe timpul lui Leopold I. istoria ne povestesc despre faptele unei femei alese maghiare cu numele *Elena Zrinyi*. Ea era soția lui Thökoly, comandantul Curuților împotriva lui Leopold. Elena îl ajută foarte mult pe soțul său în luptele, pe care le-a purtat împotriva împêratului. Tôte veniturile ei le dedu pentru-ca bărbatul său să-și întocmescă o armată cum se cade. Pe lângă acestea când Thökoly fū dus în prinsóre la Turci, soția lui se puse în fruntea Curuților și apăară cu vitejie rară orașul *Muncács* în timp de 3 ani de

șile. Și de bună sémă ea ar fi putut și mai mult înfrunta atacurile armatei împărătesci, decât n'ar fi fost trădată și silită astfel a se preda (1688). După predarea fortăreței ea fû dusă ca prizonieră în Viena împreună cu cei doi copilași ai ei. După aceea merse în esil tocmai în Asia-mică, unde și muri. Despre creșterea cea bună a fiilor săi etă ce țice chiar dēnsa, „Să dea Dumnezeu orî-cărei mame copii numai ca ai mei, căci eu până acum n'am cunoscut la ei alta, decât adevărată iubire și ascultare cătră mine, adevărată iubire frățescă între dēnsii, și decât și de aci încolo vor urma tot asemenea, vor merita recunoștința tuturor, binecuvēntarea lui Dumnezeu va fi preste dēnsii, și vor da esemplu bun copiilor în lume!”

26. Maria Teresia (1740—1780).

Maria Teresia se născu la 1717 în Viena. Încă de copilă ea dovedia o istețime rară. Iubia foarte mult învățătura, cu deosebire istoria o cunoscea foarte bine. De asemenea învățase mai multe limbi streine. Pe lângă acestea ea era și tare religioasă, compătimia pe nenorociți și când putea, îi ajuta cu plăcere. Abia era de 24 ani, când în urma legii făcută de tatăl său și numită „Sanctiunea pragmatică” se sui pe tronul Austriei și al Ungariei. Cum se sui Maria Teresia pe tron, mai mulți domnitori din țerile Europei se sculară asupra ei, ca să-i ia coróna și țerile. Maria Teresia vedēndu-se greū strēmptorată veni în Ungaria la orașul Pojun, unde tocmai pe atunci se ținea adunarea țerei, și ceru ajutor. Adunarea și hotărî a-i da ajutorul cerut. Cu acest ajutor după o luptă, care a ținut 7 ani de zile, ea și învingătoare. Pentru acest ajutor primit dela Ungaria ea fû recunoșcătoare în totă viața ei. Maria Teresia în-

temeia școle de toate gradele mai în toate comuncle din țară; rezidi cetatea Buda și împreună portul Fiume cu Ungaria. Mai departe ușură sârtea iobagilor și sprijini industria și comerțul țării. Economia câmpului încă a înaintat foarte mult sub ea. Pentru apărarea margi-
nilor de câtră mēdă-și și rēsărit ale țării, Maria Teresia înființă *granițele militare* cu mai multe regimente, dintre cari în Ardel erau 2 romănesci și 2 sēcuiesci. Numai de pe timpul Mariei Teresiei începură și Romăni a se deștepta din amorțela, în care zăcuseră până atunci. După-
ce se făcură și pentru ei unele rēndueli mai blānde, începură să și dea și ei copiii la școlă și să se lumineze din și în și tot mai mult. Astfel cei 40 de ani (1740—1780), cât a domnit Maria Teresia, fură ani fericiți și binecuvēnți pentru toate națiunile din patrie.

27. Iosif II. (1780—1790).

După mōrtea Mariei Teresiei urmă ca domnitor fiul ei, Iosif II. El fū înzestrat de Dumnezeu cu rari daruri sufletesci. Mai înainte încă de a deveni domnitor, călători prin mai multe țeri strēine spre a vedē întocmirile lor și în urmă călători și prin țerile sale proprii. Iosif II. avea o inimă nobilă și compătimitōre cătră cei săraci și asupriți. De aceea spre a se putē convinge și mai lesne despre necazurile supușilor sēi de multe-ori călători prin țară în haīne schimbate, mai de rēnd. Cum afla, că unde-va nu merg lucrurile bine, el căuta iute pricina și pe cei vinovați îi pedepsiă aspru. De aceea Iosif II. era tare iubit de popor, pe cum era d. e. și regele Matia Corvin.

Îndată după suirea sa pe tron Iosif dēdū bisericei protestante și celei greco-orientale drepturi deopotrivă cu celelalte biserici, așa încât de aici înainte își puteau vedē neîmpedecate de lucrările lor. Mănăstirile de prisos le desființă și din veniturile lor făcū plăți mai bune

preoților sëraci. El introduse la diregătorii limba germană în locul celei latine, care se întrebuinta până aci. Tot Iosif II. dădă dreptul iobagilor de a se puté muta dela un domn la altul și drepturile nobililor le mai micșorà. Prin acestea și alte întocmiri bune, Iosif II. aduse mult bine țerii și supușilor sèi.

28. George Șincai,

Fu unul dintre Români cei mai luminați și mai învățați de pe timpul împératului Iosif II. El a lucrat din rësputeri pentru deșteptarea și înaintarea Românilor. George Șincai s'a născut la Șamsud în Ardél la 28 Febr. 1754. Némul lui se trăgea din Șinca-veche, din ținutul Făgărașului. Șincai a învățat cu multă silință mai întâi la școla din locul nasterii sale și după aceea la școlele mai înalte din Mureș-Oșorheiu, din Cluj și din Bistrița. Pe urmă fu trimis la Roma, ca să învețe teologia și filosofia. În Roma stëtú el cinci ani de zile. Aci îi stëtura deschise felurite biblioteci, în cari el se ducea mai în totă ziua și cetia cu mare băgare de seamă. Unde afla ceva din Istoria Românilor, își însemna. Reîntorcându-se dela Roma el fu oprit un an în Viena, pentru ca să învețe întocmirea și rënduiala școleur spre a fi numit după aceea director al școleur române din diecesa Blașului. În decursul celor 12 ani, cât a fost el director de școle, a înființat la 300 de școle române, unde copiii puteau învăța carte în limba lor. Din porunca împératului Iosif II, Șincai cercetă de trei ori toate școlele conduse de el și raportă apoi despre sporul aflat în ele. După mórtea lui Iosif, Șincai își perdú diregectoria sa. El se vedú silit a părăsi pe ai sèi și a intra ca învățator în familia comitelui Vass.

Șincai atât pe timpul cât fu director al școleur din Ardél, cât și pe timpul cât stëtú la familia Vass, între alte scrieri folositoare pentru Români scrise cu o răbdare nespus de mare și cu o pëtrundere adêncă: „*Cronica sêu istoria Românilor*“, o carte fôrte prețioasă pentru noi. Prin acêstă scriere și altele asemenea făcute de alți bărbați învățați, cum au fost: *Samuil Micul*, *Petru Mațor*, *Paul Iorgovici* și *George Lazar*, Români sè

luminară tot mai mult și începură a ține pas și ei cu celelalte popoare din patrie. Șincai muri la anul 1816.

29. Ștefan Széchenyi,

Era fiul contelui Francisc Széchenyi, care dăruise națiunii maghiare frumoasa sa bibliotecă și bogata sa colecțiune. Ștefan Széchenyi se născu la 1792. Întrând în armată prin purtarea sa alasă și prin curajul și vitejia sa ajunse până la rangul de căpitan de husari. Era pe la anul 1825, când maghiarii voiau a-și întemeia o academie pentru cultivarea limbei maghiare. La întemeierea unei astfel de academii erau de lipsă mulți bani, cari foarte cu greu se puteau aduna. Vădând nobilul conte Széchenyi dorința cea ferbinte a conaționalilor săi, oferi spre scopul acesta venitul moșiilor sale de pe un an, care făcea la 60 de mii florini. După acesta eși din oște și se puse pe lucru bărbătesc pentru binele și înaintarea țării și a națiunii sale. Pentru ca industria și negoțul să potă înainta mai cu înlesnire, el stăruia a se face drumul de țară dela Dunărea de jos și preste tot, ca drumurile să se afe în stare bună. La stăruința lui s'a regulat cursul Dunărei la Orșova, s'a înființat societatea de navigațiune și alergările de cai. El puse la cale facerea podului celui măreț, ce împreună Buda cu Pesta, și alte multe fapte nobile și mărețe s'evârși el pentru națiunea sa. El a murit la a. 1860, dar' numele și faptele lui au rămas nemuritoare și neșterse din inima națiunii maghiare.

30. Andrei Șaguna,

S'a născut la Mișcolț în Ungaria la anul 1809. Când era numai de 14 ani rămase orfan de tată. Vădând acesta un unchiu al său din Pesta, îl luă la sine și-i dădu o creștere alasă. Fiind unchiul său cu mare vață și trecere înaintea bărbaților celor mai de frunte ai țării, Șaguna avu prilej a învăța dela aceștia multe lucruri bune și folositoare. Încă de tiner Șaguna ardea de dorul de a fi folositor națiunii sale. Pentru-ca să potă ajunge mai curând și mai cu isbândă la scopul acesta măreț, după-ce trecu prin multe școle înalte, învăță și cursul preoțesc. Patriarchul sârbesc din Car-

loviț vedând în tinărul Șaguna un om deștept și stăruitor îl alese de secretar al său și de profesor în Carloviț. Curând după aceea însă Șaguna fû ales de arhimandrit în Verșeț, ér' la anul 1848 fû ales de episcop al Românilor greco-orientali din Ardél. Acésta era diregătoría, prin care credea el, că va puté folosi mai mult națiunei sale. Înainte de a pleca din Carloviț el ținu o cuvântare de despărțire în biserica metropolitană de acolo. în care dîse între altele: „Tu Dómne scii, că cătră scopul meû doresc să alerg. pe Româniî ardeleni să-î deștept și cu voie cătră tot, ce e adevêrat, plăcut și bun să-î atrag. Tu dómne umbresce-mé cu puternicul teu scut!”

Cu acestea veni Șaguna în Ardél, unde află pe Româniî gr. or. într'o stare foarte tristă și umilită. Episcopia era de tot sêracă și supusă bisericeî sêrbesci. Numai un bărbat ca Șaguna era în stare să o ridice și să-î dea vađa cuvenită. În timp de 25 de ani, cât a păstorit el episcopia Ardélului după multe greutăți, ne-numêrate jertfe și nespusă muncă isbuti el a întemeia din noû metropolia greco-orientală a Ardélului, căști-gându-î drepturile, ce sê cuprind în legea numită: „Statutul organic“. La stăruința dênsului s'a întocmit cum sê cade seminarul teologic și s'a întemeiat lângă el o școlă pentru învêțatori. Șaguna a înființat o tipografie, un număr însemnat de școle, precum și mai multe fundațiuni. În lucrarea sa Șaguna a dat preste multe pedeci și necazuri, dar' acestea nici-odată nu l'aû putut înfrânge dela ținta, la care tindea el a ajunge. Êtă ce dîce el însu-și în privința acésta: „Nu mé spariu necazurile și pedecile, ci de multe-orî binecuvêntez folosul, ce mi-l lasă ele“. Șaguna muri la anul 1873 în vêrstă de 64 ani, după ce întrégă vieța sa s'a jertfit'o pentru binele bisericeî, al școléi și al națiunei sale.

CURSUL II.

(Anul al VI-lea de școlă.)

Din istoria universală.*)

I. Intâmplări mai însemnate din timpurile mai vechi.

1. Originea nămului omenesc.

Istoria întemeiată pe adevăririle Bibliei ne spune, că la început, după-ce Dumneđeū făcū cerul și pământul cu tôte câte sunt într'ênsele, a făcut mai pe urmă și pe om: după „chipul și asemnarea sa“. Omul cel d'intâi s'a numit *Adam* și soția, pe care i-a dat' o lui Dumneđeū, *Eva*. Pe acești doi ômeni Dumneđeū i-a aședat într'o grădină foarte frumoasă numită *raiu*; aci ei nu simțiau nici o durere și nu duceau nici o lipsă. Neascultând ei însă de porunca, ce li-o dăduse Dumneđeū, fură isgoniți afară din raiu. Acum nu mai aflau tôte așa d'a gata, ca în raiu, ci pentru-ca să-și pôtă câștiga pânea cea de tôte zilele, ei trebuiau să lucreze.

Din cei doi ômeni d'intâi se înmulțiră cu timpul ômenii foarte tare și se împrăștiară preste tötă fața pământului, formându-se din ei mai multe *popóre*. Popórele cele mai vechi din lume aũ fost: *Israeliti* (Evreii), *Chinesii*, *Indieni*, *Egipteni*, *Fenicieni*, *Babiloneni* și *Asirieni*, *Perșii*, *Grecii*, *Romani*, ș. a.

2. Israeliti.

Dintre popórele, câte aũ trăit înainte de nascerea lui Christos, numai singurii Israeliti credeau și se închinau unui singur Dumneđeū; numai ei erau *mono-teiști*. Celelalte popóre, tôte se închinau la mai mulți dumneđei, ele erau păgâne seũ *politeiste*.

Strămoșii Israelitilor aũ fost patriarhii *Avraam*,

*) Dela începutul nămului omenesc și până în ziua de azi s'ũ întemplat pe pământ multe lucruri. Ômenii în decursul acestui timp aũ săvârșit multe fapte. *Știința*, care ne povesteste faptele ômenilor, se numește *istoria*. Dăcă istoria ne spune numai faptele ômenilor din patriă seũ din țera noastră, atunci ea se numește *istoria patriei*; ér' dăcă ne spune și faptele ômenilor din alte țeri, atunci ea se numește *istoria universală*.

Isaac și *Jacob*, cari erau nomazi și se mutaă cu turmele lor dintr'un loc într'altul. Într'un timp de fomete nemul lui *Jacob* s'a strămutat în Egipt. După 300 de ani *Moisi* i-a scos din „robia Egiptului“ și i-a condus prin pustie spre pământul făgăduinței, adecă spre Canaan. (Cele 10 porunci pe muntele Sinai). *Moisi* muri la a. 1460 înainte de *Christos* pe muntele *Nebo*. Lui i-a urmat ca conducător al poporului israelit *Iisus Navi*, care i-a și condus în pământul *Canaanului*, pe care ocupându-l l'a împărțit între cele 12 seminții ale lor. După *Iisus Navi* *Israeliti*ii aă fost guvernați pe rând de 16 judecători. Cei mai însemnați dintre aceștia aă fost: *Ghedeon*, *Samson*, *Iefta*, *Eli* și *Samuel*. După judecătorii ei aă fost guvernați de regi ca: *Saul*, *David* și *Solomon* (1100—975 a. Chr. — înainte de *Christos*). Sub *Rovoam*, fiul cel desmirdat al lui *Solomon*, cele 12 seminții israelite s'aă împărțit în două împărății; 2 seminții aă format *împărăția lui Iuda* și celelalte 10 seminții, *împărăția lui Israil*. Apunerea împărăției lui *Iuda* urmă sub *Nebucadnezar*, care a adas pe locuitorii ei în „robia Babilonului“ (586 a. Chr.) și apunerea împărăției lui *Israil* urmă sub *Salmănasar*, care a dus pe locuitorii ei în „robia Asiriei“ (722 a. Chr.) Mai târziu ei fură supuși de *Perși* și mai pe urmă de *Romani*. De aci încolo până în ziua de azi *Israeliti*ii nu mai aă patrie proprie, ci trăiesc împrăstiați preste tătă fața pământului ținându-se strêns însă de obiceiurile lor părintesci și de religiunea lui *Moisi*.

3. E g i p t e n i i .

Ei locuăă în Egipt, pe valea *Nilului*, care prin vêrsarea acestui riă, în fie-care an odată, este foarte roditoare. Ei erau împărțiti în mai multe clase seă caste. Așa era: *casta preoților*, *a rêsboinicilor*, *a economilor de pământ*, *a meseriașilor*, *a păstorilor* ș. a. împărțirea acêsta în caste se ținea foarte strins, așa că nici unui membru dintr'o castă, nu-i era iertat a trece în altă castă, și ce era tata, trebuia vrând nevrând să fie și fiul. Ei lucraă bine pământul, erau bunî meseriași, ba

și astronomi mari. Egiptenii escelaū cu deosebire și în zidiri pompoze și ādese-orī uriașe, cum erau d. e. *Piramidele*. Piramidele erau mai mult nisce cripte mari pentru înmormēntarea regilor. Egiptenii scriaū pe foile unei plante numite *papir*. Ca litere folosiau nisce semne infāțișând chipul lucrurilor; ele sē numesc *hieroglife*. Egiptenii sē închinaū la deul *Osiris* (ca deul sōrelui) și la *Isis* (ca deita lunei) și țineaū de sfinte unele animale, cum era taurul *Apis*, apoi pisicile, câni, crocodilii ș. a. Ei credeaū, cā sufletele omenesci nu per, până ce nu sē putreșce corpul, de aceea ei imbalsamaū morții cu miruri scumpe, ca să nu putrediascā și apoi pe cei mai mulți îi îngropaū în cripte săpate în stānci de pētră. Trupurile astfel imbalsamate, numite *momii*, nici nu putredaū, ci sē uscaū numai ca lemnul sēu ca pētră, și astfel sē pot afla și ađi multe din ele. (Aci sē spune despre Sesostre.)

4. Fenicienii

Locuiaū pe marginea cea îngustă de pāmēnt, ce sē află între Palestina, Siria și Marea-mediterană, pe lângă muntele Libanon. Ei sunt cel mai însemnat popor neguțătoresc din vechime. Pescuitul i-a făcut de timpuriū cunoscuți cu marea și primejdiile ei. Ei fură cei dintâi, cari în locul luntrilor făcura corăbii, cu care sē duceaū pe apă până în țerile cele mai depărtate. Așa ei aduceaū din Spania argint; din Anglia, cositor; din Marea-ostică, chihlibar; din Arabia, os de elefant; din Persia, mātase și pânză; din America, fer și cai; grāū din Egipt ș. a. De aceea Fenicienii și erau pe timpul acesta fōrte avuți. Pentru asigurarea și înlesnirea comerciului lor ei întemeiară mai multe colonii prin alte țeri, cum erau d. e. cetatea *Cartaginea* în Africa întemeiată de Dido la 888 a. Christos, *Cadix* în Spania ș. a. Cetățile lor de frunte erau *Tirul* și *Sidonul*.

Până la Fenicienii sē întrebuintaū la scriere hieroglife, ei aflară însă *literele* de scris.

Tot ei sunt și nāscocitorii sēu *inventatorii sticlei* și ai *colōrei purpurii*.

Fenicienii încă erau politeiști. Zeii lor erau *Baal* (zeul sôrelui), *Baalis* (se adora când ca zeul pămîntului, când ca zeița lunei), *Moloch* (zeul focului), *Astarte* (zeița rebelului). Lui Moloch i se aduceau ca jertfă junii și Astartei feciôre.

5. Babilonenii și Asirienii.

Babilonenii locuiau ținutul dintre riurile Tigru și Eufrat. Pe Tigru mai în sus locuiau Asirienii. Cetatea cea mai de frunte a Babilonenilor era *Babilonul*, pe câmpul numit în Biblie Sinear. Babilonul era zidit în patru colțuri pe amândoi țărmii Eufratului și cuprindea un loc de 90 km și ca să-l încunjuri odată îți trebuia o zi întregă. El avea cu totul 100 de porți. Zidul era așa de gros, încât ar fi putut merge pe el mai multe caré alătura. Împrejurul Babilonului era un șanț larg și adânc, în care se slobozia la cas de lipsă apă din Eufrat. Fiind cetatea acesta atât de mare nu cuprindea numai case, temple și zidiri, ci și grădini mari și câmpuri întinse, așa că decă le încunjura cetatea lor vre-un dușman cu armata, ei puteau trăi închiși în cetate cât de mult, fără a duce vre o lipsă.

Cetatea cea mai de frunte a Asirienilor era *Ninive*, care avea în periferie 90 km. Ninive prin Ninus și Semiramis a devenit foarte puternică. Ninus era un cuceritor puternic și întemeietorul cetății Ninive. Semiramis era soția lui Ninus, care după mórtea lui a ocupat ea tronul și a condus poporul său cu înțelepciune. Ađi nici Babilonul nici Ninive nu se mai află; în locurile lor sunt pustietăți locuite de fêre sêlbatică.

Atât Babilonenii cât și Asirienii se inchinau la sôre și la alte stele. Preoții lor erau tot-deodată și astronomi sêu maghi, cari sciau să prevestescă sórtea ômenilor după cursul stelelor.

Ei încă se pricepeau, ca și Egiptenii, la zidiri mari și frumoșe d. e. temple, palate ș. a.; sciau apoi să sculpteze în relief pe table de ghips, să țesă lucruri frumoșe, să fabrice arme, ș. a. Negoțul încă era înaintat și la ei, nu așa însă d. e. ca la Fenicienii. Tot ei au născocit *mesurile* și modul de a face *banii*.

Atât Babilonenii cât și Asirienii erau popor vitez și cuceritori. Asirienii sub Ninus și soția lui Semiramis 'și întinseră domnia lor și preste Babilonenii și preste alte popor până la Indii. Tot ei sub regele lor Salmanasar au supus împărăția lui Israel. Următorii lor însă dându-se mai mult la desfătări și molițiune, curând fură supuși de popor, de sub domnia lor. Babilonenii unindu-se cu un popor numit *Medii* îi supuseră pe Asirieni cu desevărșire și cetatea lor Ninive fu dărâmată (607 a. Chr.) Babilonenii sub Nebucadnezar 'și întinseră domnia lor preste o parte însemnată a Asiei și supuseră între altele și împărăția lui Iuda. Sub următorii lor curând dădură însă înderăt și împărăția lor deveni provincie persică (538 a. Chr.)

6. P e r s i i

Au locuit în partea estică a lacului Caspic. Persii erau un popor puternic și războinic, și au supus pe Medii și pe alte popor. Afară de aceea Persii se ocupa cu lucrarea pământului, cu vânător și cu economia de vite. Persii se închinău soarelui, stelelor și focului.

Cel mai vestit rege al Persilor fu *Cyr*, care supuse pe Medii și întemeia împărăția Persilor.

După ce învinse *Cyr* pe Medii, în scurt străbătă până în Asia-mică. Aici supuse pe *Cres*, regele Lidiei, și-i luă țera.

După mărtea lui *Cyr* urmă ca rege al Persilor fiul său *Cambyse*. Și după el urmă *Dariu*. Sub acest rege Persia ajunsese la culmea puterii sale. De el asculta mai totă Asia și Africa. El trecu chiar și în Europa, cu scop ca să-și mărească împărăția: aci însă fu învins de Greci. Tot asemenea păți și fiul său *Xerxe*. Sub *Alecsandru* cel mare Persii ajunseră sub domnia Macedonenilor.

7. G r e c i i.

Grecii cei vechi locuiau în partea sudică a Peninsulei balcanice și pe mai multe insule dimprejurul ei. Ei ajunseră în privința științelor, a artelor și a înaintării preste tot, a fi cel dintăi și mai de frunte popor din vechime.

Grecia se alcătuiă din mai multe state mici și neaternate, care în fruntea lor avea câte un sfat de

bătrâni fruntași aleși de popor. Acest sfat conducea afacerile statului după propriile lor legi și obiceiuri. Între aceste state neatemate, cele mai însemnate fură *Sparta* și *Atena*.

8. Jocurile olimpice.

Grecii se obișnuiau a ține în timpuri anumite nise sărbători mari naționale. Cele mai vestite erau *jocurile olimpice*, care se ținea tot la câte 4 ani odată, pe șesul dela *Olimpia*. La aceste jocuri se vedea lupte cu brațul, cu pumnul, alergări de cai, aruncări cu discul, probe de muzică ș. a. m. Cei-ce eșau învingători în aceste lupte seü jocuri eroice, se încununau cu ramuri verzi de oliv. Acesta o socoteau Grecii de onorea cea mai înaltă, la care poate ajunge omul.

9. Religiuinea Grecilor.

Grecii încă se închinau la mai mulți dumnezei, cărora le ridicau temple strălucite. Cel mai mare zeu al lor era *Zeus* (zeul cerului și părintele zeilor și al oamenilor), *Pluto* (zeul iadului), *Poseidon* (zeul mărilor), *Marte* (zeul resbelului), *Afrodita* (zeița frumsetei), *Diana* (zeița vânătorului), *Minerva* (zeița înțelepciunii) ș. a. m. Între zei și oameni stau semi-zeii seü eroii, între cari cei mai însemnați fură *Teseu* și *Hercule*. (*Hercule* între două cai. Cele 12 fapte ale lui. Resbelul traian).

10. Sparta și Licurg.

Sparta ajunsese prin *Licurg* la o stare înfloritoare. *Licurg* era fiul unui rege din Sparta. În mai multe călătorii, ce le făcuse el prin țeri streine, a adunat din legile și întocmirile acelor țeri tot aceea ce a crezut el a fi de folos pentru patria sa și astfel a dat mai multe legi pentru Spartanii (888 a. Chr.) Legile lui *Licurg* erau foarte aspre. El nisuia prin ele să facă din Spartanii oameni viteji, puternici și de omenie. După aceste legi copiii se deprindeau încă de mic a nu se teme nici de frig, nici de căldură prea mare, nici de fome, nici de sete; cu un cuvânt, de nici o greutate a vieții. Dela 7 ani în sus, ei se lua delă părinții lor și se cresceau la un loc, cu cheltuēla statului. Acı se deprindeau ei la jocuri gimnastice, la luptă, la alergări, la aruncarea discului în sus ș. a. Afară de acestea ei se deprindeau tot-deodată a da cinstea cuvenită oamenilor bătrâni, er' în vor-

bele bătrânilor nu era iertat să se amestece, decât nu erau poftiți de nimenea. Fiind întrebați despre vre-un lucru, ei trebuiau să răspundă scurt și la înțeles. Măncarea Spartanilor consta mai numai dintr'un fel de *zână neagră* pregătită din sânge, oțet, sare și câte puțină carne. De durmit, dormeau pe scânduri goale, seș în patură de trestie.

După ce Spartanii se dedaseră cum se cade cu legile lui Licurg, el le spuse, că voiesce să facă o călătorie; înainte însă de a pleca, el îi puse pe toți Spartanii să jure, că vor păzi strins legile lui, până ce se va întorce din aceea călătorie. El se și duse, dar' nu se mai întorase nici-odată, căci muri în străinătate. Spartanii păziră neschimbate legile lui mai multe sute de ani.

11. Atena și Solone.

Precum Licurg dăduse legi Spartanilor, așa dădu și Solon Atenienilor (600 a. Chr.) Legile lui Solon însă erau cu mult mai nobile, decât ale lui Licurg. După legile lui, copiii rămăneau sub îngrijirea părinților, până ce cresceau mari. Ei nu se deprindeau numai la întărirea corpului, precum făceau Spartanii, ci și la luminarea minții și nobilitarea inimii. Spre scopul acesta Solone se îngrijise și de școle bune. Școlile din Atena erau cele mai renumite din lume pe vremea aceea, de aceea ele erau cercetate nu numai de tinerii iubitori de învățatură din loc și dinprejur, ci și din țările cele mai depărtate.

Solone.

Trebile statului și aci se conduceau de un sfat de bătrâni.

Prin legile date de Solone, Atena ajunsese în scurt timp un stat puternic. Și Solone puse pe Atenieni să jure, că vor păzi strins legile lui, însă nu pentru tot-d'auna, ci numai pe 10 ani. După aceea făcu și el multe călătorii prin țări streine. Între altele merse și la curtea regelui Cres . . . și după 10 ani se întorase er' în patrie, unde a trăit în cea mai mare cinste și vădă din partea Atenienilor, până la moarte; după cum se și cuvenia unui astfel de om, care făcuse atâta bine pentru patria sa și pentru nemiul său.

12. Înțeleptul Socrate.

Pela 400 a. Chr. trăia în Atena un bărbat foarte înțelept, cu numele *Socrate*. El era fiul unui sculptor. Multă vreme a deprins și Socrate tot meseria tată-său. După ce a studiat el scrierile ómenilor înțelepți și ș'a adunat multă știință și învățatură, adese-oră aduna tineri pe lângă el și priu învățatură și prin fapte îi sfătuia la tot ce era bun și folositor pentru ei. Cu deosebire îi învăța să se cunoscă pe sine și datorințele lor. El

trăia foarte simplu și cumpătat, căci dicea: „A nu ave nici o trebuință, este lucru dumnezeesc; cine are trebuințe mai puține, acela este mai aproape de Dumnezeu“. Prin învățăturile sale Socrate atrase împrejurul său pe tinerii cei mai deștepti și mai talentați, din cari eșiră cu timpul bărbați învățați și cu purtările cele mai alese. Între aceștia cei mai renumiți fură *Platone* și *Xenofonte*.

Acest bărbat strălucit, când era în etate de 70 de ani fu acuzat de dușmanii săi, că desprețuesce zeii strămoșești, că învăță, pe cei ce-l ascultă, o religie nouă și că strică tinerimea cu învățături rătăcite; de aceea nedreptii judecători, la cari il părăseră, il osin-diră la moarte, ca să bea venin său otrăvă. Socrate ascultă liniștit sentința dicând: „*După-ce am lucrat 30 de ani neconținut, ca să fac din cei-ce mă ascultău oameni credincioși patriei, oameni buni și virtuoși, cred că la acesta sunt chemat*

Socrate.

de Dumnezeu, a cărui judecată o prețuesc mai mult, decât pe a voastră, o Atenienilor!“ Cu acestea își luă rămas bun dela toate rudeniile și prieteniil lui și se duse în prinsore. Unii dintre învățăceii săi școlarii lui cei mai credincioși voră să mituască pe păzitorii, unde era închis, ca să lase ușile deschise spre a pute fugi, Socrate le dișe: „*Acăsta nu o fac, căci a fi ascultător legilor patriei, este cea dintăiu datorie a unui cetățen!*“ La acăsta îi răspunse un învățacel: „*Dar de ce să mori nevinovat?*“ „*Ai vrăa mai bine să mor vinovat?*“ răspunse pe urmă Socrate. După ce le vorbi învățăceilor totă ziua despre nemurirea sufletului și despre alte lucruri folositoare, cătră seră aducându-i un servitor paharul cu venin, el il luă și-l beu cu fața liniștită. Când simți că puterile i-s'au slăbit de tot din pricina veninului, se culcă și acoperindu-se cu o haină muri la anul 339 a. Chr. Numai după moartea lui Socrate recunoscură Atenienii greșala lor și începură a-l jeli amar. Totă Atena era în doliu. Pe urmă îi ridicară și un monument frumos, ér' pe nedreptii judecători parte îi scoseră afară din patrie săi îi esilară, parte îi omoriră, căci așa li se cădea unor oameni netrebnicil ca ei.

13. M a c e d o n e n i i.

După cum s'a vedut mai sus, până ce Grecii au trăit în bună înțelegere și unire unii cu alții, ei au fost cei mai puternici și mai vestiți în lume. Îndată-ce începură însă a se învrăjbi și a se certa între ei, se slăbiră așa de tare, că-i învinse cu înlesnire un popor înrudit cu ei, adecă *Macedonenii*, sub regele lor Filip

(338 a. Chr.), care sciù a sã folosi de certele și neînțelegerile lor. Macedonenii locuiau spre nord dela Grecia. Ei sub Alexandru cel Mare ajunserã în culmea puterii lor, cãci ocuparã sub el mai totã lumea cunoscutã pe atunci.

14. Alexandru cel Mare.

Alexandru cel mare era fiul regelui Filip II, din Macedonia. Crescãtorul și învãțatorul lui a fost renumitului filosof grec, *Aristotele*, pe care Alexandru îl iubea foarte mult. Alexandru încă din copilãrie arãta înclinãri spre fapte mari, încă de tiner dovedea o minte agerã și pãtrundãtoare și o inimã nobilã și bunã. Încã din etatea acãsta dorea a ajunge un rege mãrit și lãudat. De aceea, când auãia de vre-o învingere a tatãlui sãu, dicea: „*Tatãl meu cuceresce tãte țerile și mie nu-mã mai rãmãne nimic de cucãrit.*“

Într'o zi tatãl sãu cumpãrase un cal frumos, dar' spãrios și sãlbatic cu numele *Bucefal*. Bucefal nu suferea pe nimenea sã încalece pe el. Alexandru atãta a stãruit pe lângã tatã-sãu, pãnã când în cele din urmã i-a dat și lui voia sã-și încerce norocul. Alexandru observãnd cã calul sã spãrie de umbra sa, îl întorse cu capul spre sãrã, îl netedi apoi frumușel cu mânia și iute se urcã pe el alergãnd ca un smeu cu el pe câmp. Nimeni nu credea, cã sã va mai întorce cu viațã acasã. Alexandru însã în scurtã vreme sã ivesce venind spre casã și purtãnd calul dupã voia sa. Vãdãnd acãsta tatãl sãu îi dise cuprins de mirare: „*Fiul meu, tu sã-ți cauți altã împãrãtie, cãci Macedonia este prea micã pentru tine!*“

Alexandru abia era de 20 de ani (336 a. Chr.), când sã sui pe tronul Macedoniei. Atenienii, când auãirã de acãsta, începurã a rãde și a-l numi un tiner fãrã minte, de care n'are nimeni a sã teme, ba încã Tebanii creãdãnd acãsta sã și rãscularã asupra lui. Acum Alexandru pentru intãta órã sã pune în fruntea unei armate, merge în Grecia și în timpul cel mai scurt supune pe resculati, órã Teba o prãdeazã și o dãrimã cu desãvãrsire.

În etate de 22 de ani (334 a. Chr.) Alexandru sã puse în fruntea unei ostiri numãroase constatãtoare din Macedoneni și Greci

Alexandru cel Mare.

și plecă cătră Persia, spre a o ocupa. La riul *Granic* îi eși în cale o armată persică. Alexandru o învinse, dar' era pe aci să-și piardă viața, căci doi generali persiani dădură năvală asupra lui; unul din ei îi zdrobi colțul din cap și celalalt era gata a-i crepa capul cu sabia, decât generalul și amicul său *Clit* nu i-ar fi tăiat mâna tocmai în clipita, când o ridicase să dea cu sabia în Alexandru. Prin învingerea acesta întregă Asia-mică ajunse sub domnia lui Alexandru.

La cetatea *Issus* însuși împăratul Dariu îi eși în cale cu o armată de 100 de mii de ostași, Alexandru însă eși și aci învingător. După aceea trecu în Egipt, pe care-l cuceri, și la gurile Nilului întemeiă o cetate numită după numele său *Alexandria*, care este până astăzi foarte vestită în comerț. De aci se reîntorse la Asia. La *Gaugamela*, Dariu, pentru cea din urmă oră, își încercă puterile sale spre a scăpa țara de Alexandru, dar' în zădar, căci Alexandru îl învinse și aci, și cu această luptă puse capăt împărăției persice.

Acum se afla Alexandru în culmea puterii sale. De aci încolo norocul începe a-l părăsi. El nu era mulțumit cu cât avea, voia să dobândescă și India, o țară foarte bogată și roditoare. Ostașii lui însă oboșiți de multele lupte și strapăte avute până aci nu voiră a-l însoți mai încolo. Vădând Alexandru acesta se reîntorse și se aședă cu domnia în Babilon. Aci curând se deprinse cu obiceiurile și cu traficul Persilor. El cerea dela ostași și prietini să i-se închine ca unui zeu. În urmă el se dădu și la o viață desfrănată, care împreună cu multele strapăte avute îi cășunară mărtașa prea timpurie, fiind numai de 33 de ani (323 a. Chr.) După mărtașa lui Alexandru, marea lui împărăție, prin certe și neînțelegeri s'a nimicit, ajungând sub stăpânirea Romanilor.

15. Romanii I. Roma sub regi.

În Italia trăia odată un rege cu numele *Proca*. El avea doi fiți: *Amuliu* și *Numitor*. Murind tatăl lor, ei se apucară și împărțiră între ei averea și alte lucruri rămase dela el; când veni rândul să împartă și țera, aci se învoiră, ca *Amuliu* să ia banii împreună cu celelalte lucruri, ér' țera să rămână a lui *Numitor*. *Amuliu* însă era tare șiret, că el cu banii luați și adună oște și alungă pe *Numitor* din domnie. Fiica lui *Numitor*, *Rea Silvia*, avea doi copii gemeni. *Amuliu* se temea, ca nu cum-va vre-unul din cei doi nepoți să-l dea jos de pe tron, de aceea porunci, ca cei doi copii mici să se arunce în riul *Tibru*; trimisul fiind un om

milos, făcù un coșuleț cleit bine, puse copilașii cei doi în el și-l lăsà pe marginea râului. Apa îi aruncà la țermuri, unde aflându-i o lupóică îi nutri cu laptele sêu. Aci îi află păstorul *Faustulus* și-i dèdù soției sale spre a-i cresce, punèndu-le la unul numele *Romul* și la celalalt *Remul*. Făcèndu-sè mari și auđind de purtarea unchiului lor ei il omorîră și puseră pe tron pe Numitore. Moșul lor le dèdù în semn de recunoscință un loc pentru o cetate, pe locurile, unde fuseseră ei hrăniți de lupóică. Ei injugară la plug un boú și o vacă și făcură cu el un șanț imprejurul muntelui numit Palatin și zidiră o cetate. Într'o ȃi Remul bătèndu-și joc de fratele sèa sãri preste șanțul cetății. Romul sè mânia și ucise pe fratele sèu dîcènd: „Astfel sã pățiascã toți, câți vor trece preste zidurile acestei cetăți!“ èr' cetatea sè numi dupã numele sèu *Roma* și ómenii, cari sè aședară sã locuiascã în ea, sè numiră *Romani*. Romul a fost cel dintâu rege al lor. La început Romanii erau fòrte puținii la număr, mai târziu ei însă sè înmulțiră și sè întãriră așa de tare, cã ajunseră, — dupã cum vom vedè dupã acesta, stãpanii mai preste totã lumea cunoscută pe atunci.

16. Numa Pompiliu.

Dupã mórtea lui Romul urmà ca rege în Roma *Numa Pompiliu*. Acesta era un bărbat bun, cu inimă nobilă și deștept. Pe lângă acestea el trăia de tot simplu și judecata lui era tot-d'auna dreptă. El a îngrijit ca serviciul dumnezeesc sã sè sèvêrșescã tot-d'auna cu pietate și tagma preoțescã o ridicã la o mare vađã în Roma. Vèđènd el, cã cei mai mulți Romanii sunt fòrte rîvnitori și lacomi de a-și întinde hotarul moșielor lor preste al vecinilor, dèdù o lege aspră, adecã acela, care ar mai vătãma mîeduina și ar intra în pãmèntul cuiva, sã fie ucis de orî-cine, fără nici o pedepsã.

Pãnã la Numa Pompiliu anul avea numai 10 luni și Martie era luna cea dintâu a anului. El împãrți anul în 12 luni. Prin acestea și altele multe Numa Pompiliu a rãcut mult bine pentru nèmul sèu și pentru patria sa.

După Numa Pompiliu au domnit în Roma încă 5 regi, cu totul 7. Roma fu sub acești 7 regi 245 de ani. Cel din urmă rege în Roma fu *Tarquiniu Superbul*. El se numia „superbul“, pentru-că era foarte îngâmfat și mândru. Afară de aceea în timpul domniei sale de 25 de ani a săvârșit mai multe cruzimi și fărădelegi. De aceea Romanii șterseră pe vecie demnitatea de rege din Roma, și o prefăcură în *republică*.

17. II. Roma ca Republică.

Pe timpul republicei, în locul regelui, țera se cărmuia de către doi bărbați fruntași cari se numiau *consuli*. În împrejurări grele, în locul celor doi consuli, se alegea un singur cap al statului, care avea putere ca și un rege și fără nici o răspundere, acesta se numia *dictator*.

Ca cei d'întăiu consuli fură aleși de senat *Brut* și *Collatin*, în semn de recunoștință, că i-au scăpat pe Romanii de regi și le-au dat libertatea. Pe timpul acesta mai mulți tineri Romanii înșelați de fiii lui *Tarquiniu* voiau să dea jos pe consuli și să aducă érași pe *Tarquiniu* la putere. În acest plan intrară și doi fiii ai lui *Brut* și doi nepoți ai lui *Collatin*. *Brut* aflând de acesta aduse hotărîre de mörte asupra celor patru din urmă, pentru-că el nu putea suferi, ca cine-va să fie împotriva binelui țerii și al poporului, fie între aceștia chiar fiii lui. De aceea cei doi fii ai lui, împreună cu cei doi nepoți ai lui *Collatin*, fură decapitați (li se tăiară capetele).

Resbelele punice. În partea nordică a Africei era o cetate veche și renumită, întemeiată de Fenicienii, anume *Cartaginea*. Între *Cartaginea* și *Roma* se escă o cêrtă din pricina insulei *Sicilia*, pe care fie-care din ele voia a o avea în stăpânirea sa. Cêrta acesta a dat privilegiu la mai multe resbele crâncene între Romanii și *Cartagenii*. Resbelele acestea se numiau *punice*, de óre-ce *Cartagenii* ca coloniștii fenicienii se mai numiau și *Puni*.

În cea dintăiu luptă cu *Cartagenii*, Romanii eșiră învingători și *Sicilia* împreună cu alte câte-va insule dimprejur cădú în stăpânirea lor. *Atiliu Regul*, consul roman pe timpul acesta, nu se mulțami numai cu atât, ci trecú cu armata în *Africa* și învinse pe *Cartagenii*.

Nu mult după acesta *Cartagenii* le veniră în ajutor *trupe grecesci* cu ajutorul cărora *Regul* fu învins și prins îm-

preună cu 200 de Romani. Cu toate acestea reînnoindu-se lupta după aceea, Cartagenienii fură de nouă bătăuți de Romani, așa că fură siliți a cere pacea dela ei.

18. Hannibal și Scipione.

Cartagenienii căutaă în tot modul a se despăgubi de pierderile îndurate prin luptele cu Romani, ba chiar și cu mercenarii greci, cărora n'aveau bani să le plătescă. Astfel ei trimiseră în Spania pe generalul *Hamilcar*, ca să o cucerescă. Acesta ducându-se în Spania împreună cu generalul *Hasdrubal* o cuceriră întregă până la riul Ebro. *Hamilcar*, când a plecat în Spania, a luat cu sine și pe fiul său *Hannibal*, care era pe atunci numai un copil de 9 ani. Înainte de a-l duce, îl jură înaintea altarului, că va fi dușman de mörte al Romanilor. Mai târziu, după mörtea tatălui său și a cumnatului său *Hasdrubal*, fu ales ca comandant al armatei Cartagenienilor. *Hannibal* era un om

forțe deștept, curajos și răbdător, așa că lui nu-i păsa nici de frig, nici de căldură, nici de căldură; traful lui era forțe simplu, de multe-ori dormia pe pământul gol, ca și cel mai de rând ostaș. În luptă el era tot d'auna cel dintăiu. Ostașii lui îl iubiau forțe mult și-l ascultaă cu supunere.

Hannibal.

Hannibal credincios jurământului dat încă ca copil, trecu cu armata sa din Spania și bătă pe Romani în mai multe rânduri pe lângă mari pierderi din partea Romanilor. Abia mai târziu fu învins de bravul general roman *Scipione*. Sub acesta Romani dărimară Cartaginea și ocupară Spania și Cartagenienii fură astfel de strimtorăți că fură siliți a încheia pace cu Romani sub nise condițiuni forțe grele. În urma acestor învingeri strălucite *Scipione* se întörse la Roma, unde fu primit cu un astfel de triumf, care nu se mai veduse nici-odată și în semn de recunoștință l'au numit consul și dictator pe viață, dându-i numele de *Scipione africanul*.

Romani de tēmă, ca nu cum-va să se răscöle *Hannibal* er' asupra lor, îl cerură să li-l dea ca prins la Roma. *Hannibal* auzind de asta fugi în Asia mică, unde se omori prin venin, numai ca să nu cadă în mânilor Romanilor. *Hannibal* a fost cel mai mare general pe timpul său. Romani după aceea mai ocupară Grecia, Macedonia, Siria ș. a. Bogățiile din mai multe țeri și mări se adunaă toate în Roma. Prin acestea Romani se îngămfără prea tare și se dedară la plăceri și desfrănări părăsind traful cel simplu de mai nainte, și năravurile cele buue și frumoșe ale Romanilor începură, a se strica, er' poporul a sërăci.

19. Cornelia, mama Grachilor

Avuțiile cele multe, ce într'au în Roma, stricaseră năravurile cele bune ale cetățenilor. Numai fruntașii, cari erau în senat și în diregătorii înalte se folosiau cu prisosință de ele, er' partea cea mai mare a poporului rămăsese săracă. Cei bogați cum părăseră mai toate moșiile delă cei mai de rând. În chipul acesta proprietatea de pământ ajunsese mai totă în mânilor unora, și cetățenii cei mai mulți rămăseseră săraci. Câte-odată totuși se iviau și bărbați de aceia, cărora le zăcea la inimă binele țării și fericirea poporului. Între aceștia istoria ne pomenește cu mândrie pe doi frați: *Tiberiū Grach* și *Căiū Grach*.

Mama lor, *Cornelia*, fiica marelui general *Scipione* africanul, avu 12 copii, dintre cari îi rămăseră în viață numai cești doi. *Cornelia* îi iubiă foarte mult. De când erau încă mici, ea se hotărise să facă din ei bărbați, cari să strălucescă prin fapte nobile și frumoșe între concetățenii lor, cum fusese și moșul lor, *Scipione* africanul. De aceea ea le aduse de învățatori pe cei mai vestiți din Roma pe timpul acela.

Odată venind la *Cornelia* o pretină a ei și dându-se ele în vorbă de aurării și argintării, prietina o rugă pe *Cornelia*, ca să-i arate și ea prețioșele ei. *Cornelia* aduse înaintea prietinei sale pe cei doi copii ai ei și dișe: „*Ecă ce am eu mai prețios în lumea acăsta! Aceștia sunt odărele mele cele mai scumpe*“.

Nu în zadar s'a ostenit *Cornelia* cu ei până ce i-a făcut mari și i-a crescut cum se cade, căci din ei eșiră bărbații cei mai harnici și apărătorii cei mai înfocați ai țării și ai libertății poporului pe vremile acelea.

Cornelia.

20. Iuliū Cesar.

Certele și desbinările în Roma cresceau din zi în zi. Fiecare cetățen adevărat aștepta momentul, ca să vină la putere un astfel de bărbat, care să pună capăt tuturor acestor certe și desbinări. El se și ivi în persoana lui *Iuliū Cesar*. În etate de 17 ani el rămăse orfan de tată. Mamă-sa, *Aurelia*, o femeie harnică, știu să-i dea o adevărată creștere. *Cesar* dela natură era slab și bolnăvicios, dar' prin viață cumpătată și regulată, prin călărit, prin dese exerciții gimnastice, ajunse în stare a suporta cu înlesnire toate greutatele vieții. Pe lângă aceea el învăță încă de timpuriu a se purta plăcut și prietinos cu oamenii, prin ce mai târziu putu să câștige inimile tuturor pentru scopurile sale cele înalte și prin care scăpă el din multe primejdii.

Cesar prin purtarea sa cea alasă, înainte de a ajunge la

etatea recerută fû ales consul și ceva mai târziu *mare pontifice*. Demnitatea de *mare pontifice* se dădea până aci numai senatorilor celor mai bătrâni și mai meritați.

Prin luptele cele multe și prin dese învingeri câștigate asupra mai multor popore, Cesar ajunsese a fi cel mai mare general roman.

Cesar pe timpul, când era mare pontifice pe lângă multe îmbunătățiri făcute țărilor sale îndreptă și *Calendarul*. Până la Cesar anul se împărțea numai în 355 de zile, densul îl împărți în 365 de zile și tot al 4-lea an era de 366 de zile (an visect). *Calendarul* îndreptat de Cesar se numește și *Calendarul Iulian*, spre deosebire de cel *Gregorian*, care este cu 12 zile mai înainte ca cel Iulian. Tot dela densul poartă și luna lui Iulie numele.

Pe timpul lui Cesar a trăit și *Cicerone*, cel mai mare și mai renumit orator roman.

De ore-ce Cesar mai în urmă prin puterea sa cea mare, la care ajunsese, voia să se facă împărat și fiindcă mulți dintre Romani nu doriau acesta, se conjurau mai mulți asupra lui și sub conducerea fiului său adoptiv, *Brut*, îl ucisera în senat la 44 a. Chr. După moartea lui Cesar a urmat între Romani un război civil înversunat, care a durat până ce *Octavian August*, un nepot al lui Cesar, s'a făcut împărat.

Iuliu Cesar.

21. III. Roma sub împărați și creștinismul.

Cel dintâiu împărat roman fû *Octavian August*. El era un om înțelept și iubitor de pace; de aceea el se mărgini mai mult pe lângă apărarea locurilor cucerite până aci. Între cuceririle de pe timpul lui numai atât este de însemnat, că a ocupat *Panonia*, care se întindea dela Dunăre și până la riul Sava. Pe timpul lui Roma se estindea preste Europa sudică și vestică. Sub densul științele și artele înfloriră și Roma se înfrumșeșă cu mai multe zidiri pompoze.

Romani, ca și Grecii, se închinau la mai mulți Dumnezei; religiunea lor dară era păgână.

Pe vremea domniei lui *Octavian August* s'a născut în Iudea, în orașul *Vitleen*, Mântuitorul nostru *Iisus Christos*, care scăpă lumea de credința în mai mulți Dumnezei, învățându-i a se închina numai unui singur și adevărat Dumnezeu. Omenii, cari ascultară învățăturile lui, se numiră *creștini*.

Roma a stat sub împărați aproape cinci sute de ani. În timpul acesta puterea ei a scăzut tot mai tare, mai cu seamă pe vremea împăraților celor slabi și tirani, cum fură *Nero* și *Domitian*.

Cei dintâi împărați romani au asuprit amar pe creștinii. Cel mai crud dintre acești împărați fu *Nero*. El dădu foc Romei, ca pe urmă să se facă și el renumit prin zidiri pompoase ca *August*, și pentru ca să și facă o ideeă despre arderea *Troiei*. Pe urmă puse vina pe creștinii. Din pricina acesta a urmat apoi asupra lor cruzimi și gône mari și cumplite, care au durat aproape 3 ani. În aceste gône muriră morțe de martiri și apostoli Petru și Pavel.

Unul dintre împărații cei mai buni și mai viteji ai Romei fu *Marcu Ulpă Traian*. El încă a asuprit pe creștinii. Tot el a purtat mai multe războaie cu *Dacii* (v. Curs. I. pag. 3, 4 și 5) și după ce i-a bătut a colonizat țera lor cu Romani aduși din Italia.

Dacia a stat sub stăpânirea împărăției romane 169 de ani, până ce veniră mai multe popore barbare și începură a o jefui și pustii. Pe timpul acesta era împărat la Romani *Aurelian*. Acesta vedând, că nu mai poate scuti Dacia de barbari, trecu la 274 d. Chr. legiunile romane peste Dunăre împreună cu o parte din coloniștii lui *Traian*, unde întemeiă *Dacia Aureliană* spre deosebire de *Dacia Traiană*, întemeiată de *Traian*. Mulți dintre coloniștii lui *Traian* nu voră a trece Dunărea neîndurându-se a-și părăsi patria. Aceștia au avut apoi mult să sufere din partea popoarelor barbare *Dela Romani*, care au rămas în *Dacia Traiană*, după ce trecură legiunile în *Dacia Aureliană* și din rămășițele *Dacilor* ne tragem noi *Românii*, cari locuim azi în *Ungaria* și în țările de prin împrejurime. *Dela Romani* din *Dacia Aureliană* se trag *Macedo-Românii*, cari locuiesc în *Macedonia* și *Grecia*.

22. Constantin cel Mare și căderea imperiului roman.

Între împărații, cari au urmat după *Traian* pe tronul Romei, mai însemnat este *Constantin cel Mare*. El fu cel dintâiu împărat creștin pe tronul Romei (v. Curs. I. pag. 6).

De pe timpul lui *Constantin cel Mare* mai este de însemnat și aceea, că el a strămutat scaunul împărăției romane din *Roma* la *Bizanț*, care se numi după numele său *Constantinopole*. Împăratul *Teodosiu*, care a urmat la câtă-va vreme după *Constantin*, împărți împărăția romană la an. 395 a. Chr. între cei doi fi ai săi: *Onoriu* și *Arcadiu*. *Onoriu* primi împărăția apusă, cu reședința în *Roma*, și *Arcadiu* primi împărăția răsăritenă, cu reședința în *Constantinopole*.

23. Emigrațiunea popórelor.

Dincolo de munții Urali; pe șesul cel întins al Asiei și până către China, locuia în vremea mai de mult un popor sêlbatic, nomad, cu numele *Huni*. Pe la 375 d. Chr. Hunii aceștia porniră în mare număr către vest spre a-și căuta locuințe mai potrivite și pășune mai bună pentru vitele lor. Hunii nu erau ómenii mari de statură, dar' erau spătoși și osoși, cu gâtul scurt, capul gros, nasul lat, gura mare, ochii mici și peșii cam cufundați în cap și la față erau de colóre negră gălbue. Ei purtau nisce haîne murdare de pânză. sêu de pei de animale și pe cap aveau nisce căciuli lânóse. Ei trăiau cu lapte, cu rădêcini și cu carne crudă, pe care o puneau sub șaua calului spre a se mai muia puțin. Ei umblau tot cãlări pe nisce cai urii și mici, dar' sprinteni și răbdurii. Nicî când mâncau, nu descãlecau de pe cai, ba și dormiau pe ei. Femeile și copiii locuiau în care, care veniau tot-d'auna în urma cãlãreșilor. Economia de câmp și industria nu o cunosceau. Despre Dumnezeu nu șiau nimic și nu puteau face deosebire între bine și rêu.

Acești Huni la anul pomenit trecurã Volga, unde dëdurã preste un popor numit *Alani*, care locuiau prin acest ținut. Hunii invinserã pe Alani și apoi împreună cu aceștia venirã preste *Gott*, un alt popor, de vițã germanã, care venise mai de mult din nordul Europei și se aședase prin Dacia traianã și prin ținutul din nordul Mării-negri. Aceștia furã siliți a-și pãrasi țera și a se muta în alte părți. Prin mișcarea acestor popóre se începù o mișcare și o turburare mare mai între toate popórele Europei, care a ținut mai multe sute de ani. Mișcarea acêsta mare s'a numit *Emigrațiunea popórelor*.

Hunii sub puternicul rege, *Attila* (v. Curs. I. pag. 6—8) ajunserã în culmea puterii și mãririi lor. Acesta îi aduse pãnã în patria noștrã, unde se aședã împreună cu ei, între Dunãre și Tisa. Dupã mórtea lui *Attila* însã supușii Hunilor se rescularã și bătându-i 'și cãpëtarã-er' libertatea. Parte din Huni cãdurã în aceste lupte, parte se reintórserã în Asia, de unde veniserã. Astfel

În a. 454 s'ă prăpădi puternica împ'ărăție a Hunilor, care s'ă întindea dela Volga și până la Rin.

Seminițiile germane, care erau până aci atârnatore în mare parte de Huni, căp'etându-și libertatea, năvăliră în împ'ărăția romană apusenă și ocupară provincie de provincie, până ce sub regele lor *Odoacru*, înving'end pe împ'eratul roman *Romulus Augustul*, puseră cap'et împ'ărăției romane apusene la a. 476 d. Christos. Împ'ărăția romană răsăritenă s'ă mai susțin'ă încă o mie de ani după ac'asta.

După căderea împ'ărăției Hunilor mai veniră prin părțile n'ostre alte pop'ore barbare, cum fură *Cepidii*, *Longobardii* și *Avarii*. Tot pe timpul acesta s'ă întinseră prin părțile n'ostre și *Slavii*, cari locuiau între riurile *Vistula* și *Dnipro*, până la marea-ostică.

Dintre aceste pop'ore, cei mai cruđi fură *Avarii*, cari veniseră din Asia și erau înruđiți cu Hunii. *Avarii* s'ă aședară în Ungaria de aci, în ținutul dintre Dunăre și Tisa, adecă pe unde fuseseră mai 'nainte Hunii. Apr'ope 200 de ani domniră ei prin părțile n'ostre. *Avarii* cu deosebire pe timpul celui mai mare conduc'ător al lor, *Baran*, ajunseră a fi forțe înfricoșăți pentru pop'orele, cu cari veniau în atingere; până ce fură învinși de *Carol cel Mare*, regele Frâncilor.

Acesta, în 5 lupte, care le-a avut cu ei, i-a învins și i-a alungat de prin părțile acestea și a înființat împ'otriva lor *Ducatul de Austria*.

II. Int'emplări mai însemnate din timpul de mijloc.

24. Frâncii.

După căderea împ'ărăției romane apusene cel mai vestit și mai puternic popor în Europa, ajunseră *Frâncii*. Ei erau un popor de viță germană și s'ă aședară în Galia, adecă în Francia de aci. Aci s'ă amestecară cu Romanii, cari trăiau în Galia și dela care primiră limba și datinele acestora. Er' după căderea împ'ărăției romane apusene formară un stat puternic. Intemeie-

torul statului lor fû regele *Chlodvig* (481—511). Acesta după ce primi creștinismul, stăruî ca și poporul sêu să-l primescă. Unul dintre cei mai însemnați regi ai Frâncilor, cari au urmat după *Chlodvig*, fû *Carol cel Mare* (v. *Curs.* I. p. 8 și 9). Acesta lăsă după sine o împărție foarte mare și puternică. Următorii lui *Carol cel Mare* însă nu putură trăi în frăție și bună înțelegere între ei, de aceea împărăția cea mare se împărți în trei părți după cei trei nepoți ai lui *Carol cel Mare*. Din aceste trei părți s'au format țerile de azi: *Germania*, *Francia* și *Italia*.

25. Arabii și Mohamed.

Tot pe timpul, când Frâncii ajunseră a fi cel mai vestit și mai puternic popor în Europa, cel mai însemnat și mai răboinic popor din Asia deveniră *Arabii*. Ei își primiră religiunea lor dela *Mohamed*. *Mohamed* s'a născut în orașul *Mecca*, în Arabia, la anul 570. De ore-ce el încă de mic rămăsese fără părinți, fû adoptat și crescut de un unchiu al sêu, care era mare negustor. Acesta îl luă pe *Mohamed* cu sine în cele mai multe călătorii ale sale. În aceste călătorii *Mohamed* avu ocaziune a cunoște de aproape multe popore din lume, precum și religiunile și obiceiurile lor.

El, după ce-și câștigă cu timpul o avere însemnată, se retrase în pustia Arabiei, de unde se reintorse mai târziu ca profet al Arabilor. El începù adevărat a învăța pe omeni o religiune nouă, adevărat că este numai un *Dumnezeu* și *Mohamed* este profetul lui. De ore-ce învățătura acesta era cu totul contrarie credinței de până aci a Arabilor, ei se resculară asupra lui *Mohamed*, care trebui să fugă la *Medina* (622). Aci fû el foarte norocos, căci iute și află atâta părținitori, încât fû în stare a se întorce la *Mecca* cu armată și a o lua cu sabia. Tot așa urmă el și mai departe cu răspândirea învățăturilor sale. Astfel religiunea lui curând se întinse preste o parte însemnată a Asiei, a Africei nordice și a Spaniei.

Mohamed muri la *Medina* (632), unde fû pus într'un cosciug de fer și îngropat într'o moșee. Religiunea lui *Mohamed* se cheamă și *Islam* și cartea, în care se adunară învățăturile lui după mörte-i, se numește *Coran*. *Coranul* este pentru *Mohamedani*, aceea ce este pentru noi creștinii *Evangelia*. Următorii lui *Mohamed* se numără *califi*.

Din istoria patriei.

26. Venirea Ungurilor și întemeierea statului ungar.

Cătră sfârșitul secolului al 9-lea veni ră prin părțile noastre *Ungurii* s eu *Maghiarii*. Ei erau un popor indit cu Hunii și cu Avarii. Ei veni ră tot din Asia de mijloc ca și aceștia și sub conducerea lui Arpad (v. Curs. I. pag. 9—11) întemei ară statul Ungar de ađi. La început Ungurii nu erau dedați cu lucrarea pământului și cu locuințe statornice. Ei se muta u cu vitele lor ca nomadii dintr'un loc intr'altul. Ocupațiunile lor principale erau economia de vite, pescuitul și v enatul. Cur end, dup a ce se așed ară aici, incepu ră a se deprinde cu lucrarea pământului și a-și face locuințe statornice. Ei erau pe lâng a aceste a căl areș i forțe bun i și isteși în luptă. Adese-or i năv aliau asupra dușmanului pe nescinte și-l b ate au. Armele lor de căpetenie erau pumnal e și săbi i strimbe. Ungurii făce au adese-or i prădări în ț erile de prin prejur: Germania, Italia, Franca și Peninsula balcanic a.

Ei se închina u unui Dumnezeu, care crede au, c a făcut t ote și căruia îi jertfi au vite și la s erbător i mari arm asari alb i. Crede au, c a este și o ființă rea, dela care isvor esce tot r eul.

Sub domnitori i, care urmar a dup a Arpad, Ungurii primir a creștinismul dela pop orele creștine, cu care veni au în atingere.

Dintre aceș ti domnitori i mai insemnați este *Geza*. Acesta aduse preoți creștini între Unguri, ca să lă ț esc a religiunea creștină între ei. Chiar el însuși împreun a cu fiul s eu *Voicu* se botezar a și acesta prim i dup a aceea numele de *Ștefan*. Tot asemenea făcu și Gyula*), domnul Ard elului de pe atunci, care inc a se botez a și prim i religiunea creștină în Constantinopole aduc end apoi cu sine pe episcopul *Ieroteu*, spre a l ați între supuș i s ei religiunea creștină r es arit en a.

*) Despre Gyula mai este de insemnat, c a el a întemeiat cetatea Alba-Iulia (Gyula-Feherv ar).

Regii Ungariei din Familia lui Arpad. (1000—1301.)

27. Ștefan cel Sânt 997—1038),

Fiind un om înțelept și cu frica lui Dumnezeu, îndată ce ajunsese ca rege al Ungariei se născu din toate puterile, ca religiunea creștină să se lătească între toți supușii săi (v. Curs I. p. 11 și 12). La acesta fu el foarte mult ajutat de soția sa Ghizela, precum și de papa Silvestru II. Acesta îi dăruie o coroană de aur și-i dădă titlul de „rege apostolic“ al Ungariei. Cu coroana dăruită de papa se încoronă la a. 1000 d. Chr. ca întâiul rege al Ungariei în orașul Esztergom.

Ștefan atât în privința bisericească cât și în cea politică făcu o nouă împărțire în țară și îngrijii ca soarta poporului să se îmbunătățească din zi în zi. După ce totă viața lui a lucrat numai ce a fost bun și folositor pentru țara sa, muri la 1038, chiar în ziua încoronării sale. După moartea lui fu pus între sânti, numindu-se *Ștefan cel Sânt*, și se veneră ca patronul Ungariei. Er mâna cea dreaptă a lui, cu care a făcut atâta bine pentru țară, se păstrează și azi, ca cele mai scumpe moște ale națiunii maghiare, în capela cetății Buda. După Ștefan cel Sânt urmă pe tronul Ungariei

28. Petru (1038—1041).

Acesta nu avea nici o atragere pentru Ungaria. Mai toate diregătoriile mai înalte ale țării le dădă la străini. Afară de acesta el se purta tirănesc cu supușii săi, de aceea el fu dat jos de pe tron și în locul lui se alese

29. Aba Samuil (1041—1044),

Un cumnat al lui Ștefan cel Sânt, Nici Samuil n'a fost mai bun decât Petru. De ore-ce și el se purta foarte neomenesce mai ales cu nobilii maghiari, de aceea fruntașii maghiari chieară îndărăt pe *Petru*. Acesta ajutat de împăratul nemțesc, Henric III. și de partida maghiarilor, cari îl părtiniau, bătu pe Samuil și ajunsese astfel pentru a două oară ca rege (1044—1046).

De ore-ce Petru însă nici acum nu-și părăsise purtarea lui de mai 'nainte, ba încă deveni pentru nobilii maghiari și mai tiran ca până aci, de aceea fû dus în prinsóre, după-ce i sê scóseră ochii. Aci își află el sfârșitul. Următorul lui pe tron fû

30. Andrei I. (1046—1061).

Îndată ce ajunse pe tron, o parte a națiunei maghiare ceru dela el, ca să ștergă creștinismul din țeră și să restabiléscă ér păgânismul. Andrei necutezând a sê impotrivi la început, lăsà după voia acelora. În urma acésta cei mai mulți preoți creștini fură omoriți și bisericile în mare parte dărimate, După-ce sê încoronà însă Andrei ca rege, pedepsi pe turburătorii liniștei în țeră și dedit poruncă strajnică, ca fie-care din supușii sêi, care s'au întors la legea păgână, să sê reîntórcă la legea creștină.

Andrei avu a purta și două resbele: Cel dintâu cu Henric III, îperatul nemțesc. Acesta voia să resbune pe Petru cel orb, dar' nu isbuți, căci fû învins și silit a sê reîntórcé acasă fără nici o isbândă. Al doilea resbel l'a avut cu fratele sêu cel mai tiner, *Bela*. Din pricină că Andrei vrea sê omóre pe acesta, ca sê pôta ajunge pe tron fiul sêu, Solomon, Bela veni cu oștire puternică din Polonia și învinse pe Andrei. Acesta vrând să scape cu fuga, cădù de pe cal și muri călcat de cai. Acum urmà ca rege fratele sêu

31. Bela I. (1061—1063).

Deși domnia lui a fost foarte scurtă, cu toate acestea a adus mult bine țerii. El a micșorat dările supușilor sêi, și a poruncit să sê bată bani de preț. Pe cămătari i-a înfiânt prin o lege, ca să nu mai jăfuască poporul. Sub el cerură pâr-tinitorii păgânismului a sê întórcé ér' la legea acésta și a dărîma bisericile creștine. El trimise ostași să-i împrăștie pe aceștia în toate părțile.

Bela domni numai trei ani, căci aflându-se în orașelul Dömös, se surpă casa pe el și-l omori. După Bela urmă fiul lui Andrei I.

32. Solomon (1063 - 1074).

El a trăit la început în cea mai bună înțelegere cu feciorii lui Bela, care îi erau nepoți. Aceștia făcuseră învoire cu Solomon, ca să domnască el ca rege, er' lor să le dea a treia parte din țară în stăpânire. Solomon nu mult după acesta începuse să călădă de ce făcuse. De aceea se sculă cu armele asupra nepoților săi, dar' fû învins și silit a-și căuta scăparea la împăratul Germaniei, cercând a indupleca pe acesta, ca să-i vie într'ajutor. Neisbutind cu ajutorul dat de împăratul, ceru ajutor dela papa, Gregoriu VII. Acesta în loc de ajutor îi dădu o mustrare aspră.

33. Geza I. (1074 - 1077),

Următorul lui Solomon, încă domni numai 3 ani. Geza ajungând ca rege era foarte îngrijat de certele ce domniau în țară din pricina depărtării lui Solomon, de aceea mai bucuros ar fi voit a da corôna er' lui Solomon. Într'aceea Geza muri. La cârma țării ajunse

34. Ladislaū cel Sânt (1077-1095).

Fiul lui Bela I. și fratele lui Geza. Când ajunse el pe tron, o mare bucurie cuprinse întregă țera, căci Ladislaū era un bărbat vitez, înțelept și cu frica lui Dumnezeu. De aceea cel mai însemnat rege după Ștefan cel Sânt fû Ladislaū. El căută din toate puterile a ridica er' vađa și puterea țerii scăđute atât de mult sub regiil ceil slabil de mai'nainte. El împreună Croația și Slavonia cu Ungaria, îngrijil ca religiunea creștină să se întemeieze cum se cade între supușil săi și dădu legil aspre pentru făcătoril de rele (v. Curs. I. pag. 12-14). Ungaria sub Ladislaū ajunse a fi unul dintre cele mai însemnate state din ostul Europei, er' el după mörte fû pus între sântil. Următorul lui Ladislaū fû

35. Coloman (1095-1114).

El cetea foarte mult și avea multă învățatură, de

aceea se mai numi el și Coloman *cărturarul*. Coloman fii chemat a se pune în fruntea cruciaților spre a merge la locurile sante, dar' nu voi a primi, dădu însă voie acestora a trece liber prin Ungaria, decă vor pizi buna rânduélă. El a făcut nisce legi bune pentru țéră. Prin aceste legi între altele el oprî de a se mai arde ómenii, cari se credea că sunt strigoî, a ușurat dările și sórtea iobagilor. Croația, de óre-ce se resculase, fii cuprinsă de nouă împreună cu Dalmația. Singurul réu, care l'a făcut Coloman, fii acela că scóse ochii fratelui său Almoș și copilului acestuia, pentru ca să pótă urma pe tron fiul său, Ștefan. După el urmă dară

36. Ștefan II. (1114—1131).

Acesta era numai de 13 anî, când ajunse ca rege. Pe timpul acestui rege se aședară în Ungaria mai multe familii cumane. Ținutul ocupat de aceste familii se numi *Cumania-mică*. Neavend Ștefan copii urmă ca rege:

37. Bela II. Orbul, fiul lui Almoș (1131—1141).

Pe timpul acestuia țéră se cărmuía de soția sa Elena. Acesta conchiemă o dietă la Arad, în care descrie sórtea cea amărită a bărbatului său, astfel încât 68 de inși, cari luaseră parte la orbirea lui fură omoriți, După mórtea lui Bela II. urmă fiul său cel mai mare

38. Geza II. (1141—1161).

Acesta era numai de 12 anî când se încoronă ca rege. Pe timpul lui Geza, populațiunea Ungariei, și cu deosebire a Ardélului era tare mică, așa încât rămânea loc fórte mult necultivat, de aceea Geza II. chiemă în țéră cete numérose de nemți din Flandria. Aceștia tocmai își căutaū spre locuință alte ținuturi, din pricina multelor inundațiunî, ce se întemplaseră prin țéra lor. Acești coloniști nemți se aședară în Ardél și în Ungaria de nord. Ceî din Ardél sunt *Sașii* de ađi.

Sașii se ocupaū cu economia de câmp și cu industria. Ei întemeiară mai multe cetăți (Sibiul, Mediașul, Sighișóra, Sebeșul, Orăștia ș. a.) Fiind Sașii nisce ómenii fórte sírguincioși și păstrători, celelalte popórá din Ungaria învętară multe lucruri bune dela ei. Următorul lui

Geza II. fù: *Ștefan III.* (1161—1173.) Acesta într'o luptă nenorocită cu Grecii a perdut *Slavonia* și *Dalmația*.

39. Bela III, fiul lui Geza (1173—1196)

Și urmașul fratelui său Ștefan III, se îngrijă de siguranța granițelor țării, câștigă înderept țerile perdute, făcù intocmiri ca poporul să învețe a scrie și a ceti; er legile făcute pentru furt le aplică cu asprime. De ore-ce parte mare din populațiune locuia mai mult în corturi, el porunci, ca fie-care familie să-și facă câte o locuință statornică. El zidi mai multe cetăți. Sub el înaintă mult industria și economia câmpului. Simțind apropierea morții sale, el lăsă de urmaș pe fiul său

Bela III.

40. Emeric (1196—1205),

Er fiului său Andreiș îi lăsă o sumă însemnată de bani cu îndatorirea, ca să-și adune oște și să mērgă la Ierusalim, spre a-l lua din mânil Turcilor. Emeric era un principe foarte sirguincios, însă fratele său Andreiș îi făcea multe neplăceri. Acesta cu banii primiți dela tatăl său, în loc să mērgă la Ierusalim, și adună oștire și porni împotriva lui Emeric. Pe când amândouă armatele stau față în față, Emeric își ia în mână numai o nuelușă și plecà spre oștea lui Andreiș. Ajungēnd aci dise: „Eū sunt regele. Să vēd cine și va ridica mâna asupra mea!“ Ostași nu îndrăsniră nici unul a se împotrivi, și Emeric, după ce ajunsse la cortul lui Andreiș, apucà pe fratele său de mână și-l duse în închisore. În urmă Emeric iertà pe fratele său Andreiș și-l numi de epitrop al fiului său *Ladislau III*, un copil numai de 3 ani, care după o jumătate de an muri.

41. Andreiș II. (1205—1235),

Urmașul lui Ladislau III, era un rege foarte slab și nestatornic. Sub el țera s'a slăbit și vađa regescă a scădut foarte tare (v. Curs. I. pag. 15—16).

42. Bela IV. (1235—1270),

Era fiul lui Andrei II. Acesta fu un rege curajos, înțelept și energic. Sub el vađa regescă s'a ridicat, erta a ajuns la o putere însemnată, după ce se mântu de năvălirea *Tătarilor* (v. Curs. I. pag. 16—17).

După morțea lui Bela între anii 1270—1301) mai urmară încă trei regi din familia lui Arpad: *Ștefan V*, *Ladislau IV* și *Andrei III*, cari nu avură o domnie așa de însemnată. Cea din urmă odraslă din familia lui Arpad a fost Andrei III.

43. Expedițiunile cruciate (1096—1291).

Împreună cu răspândirea creștinismului creștea între creștini și cinstirea și venerațiunea cătră locurile sante, unde învătase și pătimize mântuitorul nostru Iisus Christos. Chiar Constantin cel Mare zidise o biserică creștină la mormântul Domnului Christos, în Ierusalim. Din zi în zi veniau tot mai mulți călători și peregrini din țările cele mai depărtate spre a se închina sântului mormânt. Cât timp locurile sante erau sub domina Arabilor, peregrinii nu erau turburați de nimeni. Îndată ce însă o seminție turcescă (*Turcii seldsucici*) cucerii Ierusalimul dela Arabi, începură creștinii peregrini a fi turburați și asupriți, și trebuiau să plătescă dare pentru cercetarea sântului mormânt. De aceea creștinii Europeni la sfatul călugărului *Petru de Amiens* și la îndemnul papei *Urban II*, formară mai multe armate de câte mai multe mii și porniră la locurile sante, spre a le ocupa din mâinile Turcilor și spre a înlesni și asigura astfel peregrinilor călătoria la Ierusalim. Aceste călătorii războinice, pe care le făcură creștinii împotriva dușmanilor crucei, se numără *expedițiunile cruciate*. Expedițiunile cruciate fură cu totul șapte. Cea mai însemnată dintre aceste expedițiuni a fost cea dintâi condusă de *Godofred de Bouillon* (v. Curs. I. pag. 14). Cu toate că se întreprinseră șapte expedițiuni cruciate, totuși creștinii nu putură a rămâne pentru tot-d'auna stăpâni pe locurile sante, căci în urmă Palestina cădă erta în mâinile Turcilor. Peste 6 milioane de oameni se prăpădiră în aceste expedițiuni. Însă prin acestea vađa bisericii și simțul religios se ridicară foarte mult. Europeanii ș'au câștigat cunoștințe mai întinse despre mai multe popore și țeri și negoțul a luat un avânt mai puternic decât până aci.

De pe timpul cruciatelor avem de a ne însemna următoarele întâmplări istorice. Pe timpul acesta domnia în România mică (Oltenia) și preste ținutul Făgărașului familia *Basarabescilor*. Un principe din această familie, cu numele *Radu Negru*, care domnia preste ținutul Făgărașului, trecu pe la 1290 peste munți la *Câmpulung* și întemeiă *principatul Munteniei*. Capitala Munteniei fu multă vreme orașul *Tergoviștea*.

Pe timpul domniei familiei arpadiane în Ungaria, în Germania domina familia *Hohenstaufilor*. Unul dintre cei mai însemnați împărați din această familie fu *Frideric Barbarosa*, care a ridicat puterea și vază Germaniei foarte mult.

După-ce s'a stins familia *Hohenstaufilor*, urmară mai multe certe și turburări în Germania, până ce fu ales de împărat *Rudolf de Habsburg*. Acesta era un om stăruitor și înțelept. Rudolf delătură toate certele și neînțelegerile din împărăția sa și puse temelie familiei său casei *habsburgice*, care prin ocuparea Austriei să făcă vecina regatului Ungariei.

Regii Ungariei din Familii deosebite. (1301—1526).

44. Carol Robert (1308—1342).

Cu Andrei III. s'a stins familia lui Arpad (an. 1301). După stingerea acestor familii urmază în Ungaria mai multe certe, până ce fu ales de rege *Carol I. Robert*. Acesta se trăgea din familia franceză *Anjou* (cet. Anju). Carol Robert s'a străduit mult în decursul domniei sale pentru înaintarea țării (v. Curs. I. pag. 17 și 18). După moartea lui Carol Robert urmază pe tron fiul acestuia *Ludovic*, care pentru meritele sale pentru țară s'a numit

45. Ludovic cel Mare (1342—1382).

Sub acesta Ungaria s'a ridicat la o putere și vază așa de mare, cum nu mai fusese de pe timpul regelui *Ladislău cel Sânt*. Pe timpul lui *Ludovic cel Mare* Ungaria avu estensiunea cea mai mare (v. Curs. I. pag. 18 și 19).

De pe vremea lui *Ludovic cel Mare* avem de a ne însemna, că spre răsărit dela *Ardél* s'a întemeiat o altă țară română, adică *Moldova* (1360). Întemeietorul ei fu *Bogdan Dragoș*, care a eșit din *Maramureș* și a trecut preste munți, unde puse temelie țării, de care e vorba, cu capitala *Suceva*.

După *Ludovic cel Mare* urmază fiica lui, *Maria* (1382—1386). Ungurii nemulțămiiți chăamară în locul ei, pe *Carol cel mic*, regele *Neapolului*, care fiind onorit de *Blasius Forgách*, urmază bărbatul Mariei:

46. Sigismund (1387—1437).

Sigismund, cu tóte că a domnit 50 de ani preste Ungaria, tot nu ș'a putut câștiga iubirea poporului și prea puțin folos a adus pentru țeră, din pricină, că el era un om ușuratic, nestatornic și risipitor. Sigismund a purtat mai multe lupte cu principi României: *Mircea Vodă*, cu *Dan III.* și mai târziu cu *Vlad Dracul.* Pe timpul acesta se apropiase de Dunăre un popor înfricoșat, care aduse mult rău creștinilor, aceștia erau *Turcii osmanici.* Ei cuprinseseră și prădaseră pe vremea acesta o parte însemnată din Peninsula-balcanică și acum căuțau să trecă în Ungaria. Sigismund vedând acesta plecà cu óste împotriva lor. Într'una din multele lupte avute cu el la Nicopole fù învins și scãpà numai cu fugă. Turcii intrarã în Ardel și-l pustiirã în mai multe rënduri. Sub el s'a întrodus praful de pușcã și la noi.

La porunca lui s'a ars de viu episcopul *Ión Huss.* pentru-cã învățăturile acestuia se deosebiau în multe puncte de biserica catolică.

Tot pe timpul lui Sigismund se întemplã în Ardel o rëscolã numită „*Rëscolã țeranilor.*” Țeranii Români din Ardel, fiind tare asupriți de nobili și de preoțimea catolică, se resculară. Nobilii Unguri, Sécuii și Sașii vedând acesta se unirã cu toții împotriva țeranilor și-i înfrânserã la Cluj, ér pe conducătorul lor Antoniu il făcurã în patru bucãți. Tot-odată nobilii se legarã unii cu alții, ca și de aici înainte să-și dea mână de ajutor împotriva țeranilor și să-i privegheze pe aceștia de aproape, ca să nu se mai potã rëscula. Astfel starea țeranilor deveni de tot grea.

47. Fecióra de Orleans (*cet. Orlean*).

Tot pe vremea lui Sigismund s'a întemplat un rebel crâncen între Francesi și Englesi. Aceștia adecã făcuserã mai multe cuceriri prin partea nordică a Franciei, pãună ce sub Carol VII. pe la anul 1422 mai tótã Francia ajunsese în mâna lor. Regele și cu o parte mare din armata sa se retrăsese în orașul Orleans.

În Dom Remy trăia o copilã de țeran cu numele *Ióna d'Arc.* Auđind și ea de cele ce se întemplã în țera sa, cugetã că nimic n'ar fi mai bine, decãt decã ș'ar puté scãpa regele și

țera dela peire. În visele ei 'i se arăta când Feciōra Maria, când archangelul Michail, ingerul răsbóielor și o îndemnau, ca în numele lui Dumneđeu să ia stégul și arma întru mântuirea țerii sale. Înșuflețită de aceste vise merse inaintea regelui și dișe: „Dómne, eu sunt Ióna Feciōra și viú din partea lui Dumneđeu, ca să scap țera și pe Tine însu-ȚI“. Regele îi dete voie. Ea se schimbă în haine bărbătesci, încăleacă un cal negru și ținēnd într'o mână un stég alb și în cealaltă o sēcure se puse în fruntea unei cete de ostași și plecă cu însuflețire neînfrântă împotriva Englezilor și lângă orașul Orleans îi bătú cumplit, așa că abia mai scăpară vre-o câți-va schimbați în haine de călugăr. De aci încolo ea s'a numit „Feciōra de Orleans“.

După acēsta a eliberat de Englezí și alte locuri întărite și astfel a scăpat țera și pe regele din pericol. Apoi duse pe regele în orașul Reims, unde 'i se făcu încoronarea. Acum feciōra ingenunchind inaintea lui dișe: „Dómne, eu am avut datoria să scap Orleanul, să Te ung de rege și să-ȚI pun pe cap coróna Franciei. Mulțámesc lui Dumneđeu că mi-a ajutat. Acum dá-mi voie să mă duc în satul meu“. Regele însă o rugă să rămână la óste. Ea rămase.

La eliberarea unei cetăți de dușmaní de-odată Ióna se vedú singură, căci ostașii fugiseră și se ascunseră în cetate. Englesii o prinseră și numindu-o vrejitoare o arseră de vie și cenușa ei o aruncară în riul Sena. Îndată după acēsta chiar dușmanii se căiră și dișeră: „Am omorít o sfântă“. Și sfântă a fost și este ea pentru legea ei și pentru țera ei. Francoesii încuragiați de victoria ei au scăpat Francia cu totul de Englesí, ér Feciōrii de Orleans, onorându-o ca pe o sfântă pentru tóte vécurile, i-a ridicat un monument frumos.

48. Albert de Austria (1437—1439).

După mórtea lui Sigismund urmă Albert de Austria. Acesta vedēnd suferințele țeranilor din partea nobililor, le mai ușură încât-va sórtea, prin aceea, că le dedú voie de a putea trece la alt stăpân, dacă li se va părē, că sunt prea asupriți, însă mai întâiú aveau să plătescă datoriile, ce le aveau la stăpânií cei vechi. Albert a domnit numai doi ani. Următorul lui fú

Albert de Austria.

49. Vladislaŭ I. (1440—1444).

Acesta, ca și Sigismund, era un om nestatornic și slab și țera tocmai acum ar fi avut lipsă de un rege înțelept, vitez și stăruitor, căci Turcii amenințau din di în di țera cu cotropire. Mare noroc a avut pe timpul acesta atât țera, cât și Vladislaŭ cu *Ión Huniadi Corvin*, care fû pus de voivod al Ardélului și comandant împotriva Turcilor osmanici (v. Curs. I. pag. 19—21). Acesta a bătut cumplit pe Turci în mai multe rënduri. În lupta avută cu Turcii la Varna (1444), Vladislaŭ fû omorît și în locul lui sê alese de rege

50. Ladislaŭ V. (1444—1457),

Fiul lui Albert, un copil nevêrstnic. Până să ajungă la vârsta cuvenită, țera alese de guvernator pe Huniadi. Regele ca copil căpêtă dela unchiul sêu Csillej o creștere foarte rea. Acesta învêță pe regele, ca să omóre pe Huniadi. Huniadi însê aflând de uneltirile lui Csillej, sê păzi de cursa lui. După mórtea lui Huniadi, Csillej urmă cu uneltirile sale asupra celor doi fii ai vitezului comandant: *Ladislaŭ* și *Matia*. Prietiniî lui Ladislaŭ Huniadi, aflând, îl strâpunse pe Csillej cu sabia. Ladislaŭ V. rêsibună mórtea unchiului sêu prin aceea, că puse să taie capul lui Ladislaŭ Huniadi, ér' pe Matia îl închise în Praga. În acest oraș muri fără veste regele Ladislaŭ V. După mórtea lui, Matia fû scos din temniță și ales ca rege 1458—1490) (v. Curs. I. pag. 21—22) sub numele de Matia I. După Matia urmă ca rege

51. Vladislaŭ II. (1490—1516).

Acesta fû unul dintre regiî ceî mai slabi ai Ungariei. Sub domnia lui nimeni nu asculta de legi, pentru-că regele la ori-ce jeluire din partea cuiva dicea numai cuvêntul *dobje*, adecă „bine, bine“. De aceea el sê numi și *Vladislaŭ Dobje*. El era așa de sêrac, încât de multe-orî n'avea nici ce mânca. Aflând Turcii despre neorênduêla ce domnia în Ungaria, începură a năvăli în țeră și a pustii. Archiepiscopul din Strigoniŭ

la îndemnul Papei vesti o expedițiune cruciată asupra lor, făgăduind celor ce vor lua parte, că vor fi scăpați de iobăgie. Mulțime însemnată de popor alergă sub conducerea lui George Doja (Dozsa), care fû pus în fruntea celor adunați. În scurtă vreme Doja avea o oște de 40 miî de țărani. Vêdând acêsta nobiliî nu voiră să mai lase pe supușii lor a lua parte la expedițiune, căci se temeau, că nu va avé cine să le mai lucreze pământurile. Doja auzind despre acêsta, se întorse cu armele asupra nobililor. Sê întâmplară iupte înverșunate, în care cădură mai multe miî de nobili, ér Doja fû numit rege al Ungariei din partea oștei sale. Vêdând acêsta Ión Zapolya, voivodul Ardélului, plecà împotriva țeranilor și-î risipi în tôte părțile, ér' pe Doja îl prinse și-l omori între chinurile cele mai cumplite.

Vladislaș II.

După încetarea răscôlei tinându-se dieta, țeranii fură judecați la robie pe veci, și se hotări să nu mai aibă nici unul dreptul de a se mai puté muta la alt stăpân. Sarcinile iobăgesci crescură și mai tare. Țeranii ardeleni nu luaseră parte la acêstă răscolă, dar' cu tôte acestea asupra lor veniră și asupra lor. Astfel țeranii gemură sub sórtea cea mai amară timp de 323 ani.

Vladislaș II. muri la 1516 lăsând de urmaș pe fiul său *Ludovic II.* Acesta era numai de 10 ani, când se sui pe tronul Ungariei (v. *Curs. I. p. 22—23*). În lupta ce a avut-o *Ludovic II.* cu Turcii la Mohács, Ungaria a cădut sub stăpânirea Turcilor, sub care a stat 150 de ani. În acêstă luptă nenorocósă, își află și *Ludovic sfârșitul.*

52. Descoperiri și invențiuni.

Cătră sfârșitul secolului al XV și pela începutul secolului al XVI s'aú *descoperit* mai multe țeri necunoscute până aci și s'aú *născocit*, s'aú *inventat*, mai multe lucruri.

a) **Descoperiri.** *Henric Corăbierul*, un prinț portuges, voia să caute un drum pe mare spre India. Căutându-se acest drum se descoperi țărmul Africei până la Guinea, precum și Insulele-canarice și Azorile. După mărtașea lui Henric (1460), corăbierul *Bartolomeu Diaz* călători și mai departe pe lângă țărmul Africei și descoperi vârful sudic al ei, care căpătă numirea de *Capul-bunicii-speranțe*. Un alt corăbier *Vasco de Gama*, trecu din oceanul atlantic în oceanul indic și ajunse până în India. În chipul acesta se descoperi un drum maritim prin prejurul Africei la India. Prin descoperirea acestui drum comerțul Europeanilor cu India înaintă foarte mult.

Pe când Portugesii descoperiră drumul maritim spre India, pe atunci vestitul corăbier *Cristofor Columb* (născut în Genua 1437) veni la idea, că fiind pământul rotund, spre India ar pute cine-va merge nu numai călătorind spre est, ci și spre vest. De aceea el, primind ajutor dela regina Spaniei, *Isabella*, plecă pe oceanul Atlantic spre vest, dar' după un drum lung n'a ajuns la India, ci a dat de o parte nouă

de pământ, necunoscută până atunci. Partea acesta de pământ descoperită de Columb s'a numit *America*, după numele altui corăbier, anume *Amerigo Vespucci*, de ore-ce acesta a descris mai întâiu nouă parte de pământ. După mărtașea lui Columb (1506) se descoperi întreg uscatul Americii. Tot-odată corăbierul *Magellan* întreprinse o călătorie împrejurul pământului, în ceea-ce și isbuti, așa încât corabia lui fu cea dintâiu, care încunjură întreg pământul.

b) **Invențiuni.** 1. *Praful de pușcă* se dice a fi fost cunoscut de mult Chinezilor, Indienilor și Arabilor. La noi în Europa l'a aflat însă mai întâiu călugărul *Berthold Schwarz* 1340. Acesta voind a face un experiment din chemie puse într'o pișă de pisat: cărbuni, pucioasă și salitru, și gura pișei o acoperi cu o piatră. Din întâmplare, voind el să aprindă o luminare, sări o scântefă pe lângă piatră tocmai în pișă și aprindându-se materiile din ea, aș pocnit cu putere, aruncând piatră în sus. Experimentul acesta se repetă de mai multe-ori și în sfârșit cu materia aflată începură a se umple nisce țevi de fer: astfel s'a aflat *pușca* și *tumul*. Cu aflarea prafului de pușcă s'a schimbat cu totul sistemul de luptă și de apărare. 2. *Compasul* său busola l'a aflat italianul *Flavio Gioia* la a. 1300. Compasul, prin însușirea sa de a se întorce tot-d'una, când e liber, cu un capăt către nord și cu celălalt către sud, arată corăbierilor drumul pe mare. Numai

Cristofor Columb.

după aflarea lui a îndrăznit Portugesii, Spaniolii și în genere corăbierii a face călătorii mai întinse pe mare. 3. *Tipografia* a inventat-o *Iovan Gutenberg* la a. 1440. El fu cel dintâi, care tăia litere din lemn și frecându-le cu negrelă începă a tipări, el se unii cu bogatul *Fust* și întemeiară împreună o tipografie. Mai târziu se unii cu ei și *Petru Schöffer*, care află o nouă compozițiune de metale pentru facerea literilor și o nouă cernelă pentru tipărit. (Cea dintâi carte s'a tipărit la 1457). Până aci toate cărțile se scriau cu mâna și erau foarte scumpe, astfel că numai cei bogați și le puteau cumpăra.

Gutenberg.

Acum însă într'o oră se pot tipări mai multe sute de côle, de aceea sunt cărțile și foarte eftine în asemănare cu cele de atunci. Gutenberg muri la 1468 în Mainz, unde la 1837 i-să ridică un monument spre vecinică amintire, ca unui mare binefăcător al omenirei. 4. *Orologiul* cu rôte s'a aflat pe la a. 1000, cel-ce bate orele la a. 1300 și cel de busunar la 1500.

III. Întemplerii mai însemnate din timpul nou.

53. Reformațiunea bisericească.

Creștinii încă de mult se despărțiră în două părți. Creștinii din răsăritul Europei recunoscură de cap al bisericii lor pe patriarhul din Constantinopol și se numiră *răsăriteni* sau *orientali*. Creștinii din apusul Europei recunoscură de cap al bisericii lor pe papa dela Roma și se numiră *apusenii* sau *romano-catolici*. Pe la începutul secolului al XVI începă a se răspândi în Germania și prin alte țări o nouă lege sau confesiune, care se numi *confesiunea luterană*, după numele întemeietorului și propoveditorului ei, *Martin Luther*. Creștinii de confesiunea luterană nu voiau să mai scie nimic de papa, de aceea s'a uescat între ei multe certe și neînțelegeri, ba în cele din urmă chiar lupte înfricoșate pentru credință. Împăratul Germaniei de pe atunci, Carol V. a luat măsuri aspre împotriva învățăturilor celor nouă. Luteranii *protestară* cu toții în dietă în contra acestor măsuri, de aceea ei se numesc și *protestanți*. Tot cam pe vremea lui Luther începă a se răspândi în Elveția o altă confesiune numită *Calvină*, după numele întemeietorului și propoveditorului ei, *Ion Calvin*. Creștinii, cari primiră confesiunea aceasta, se numiră și se numesc până în ziua de astăzi *Calvini* sau *reformați*. Schimbarea, care se întempleră în biserica catolică prin lățirea învățăturilor celor nouă, se numesc *reformațiunea bisericească*.

Regii din familia seü casa habsburgică.
(1526—1780).

54. Ferdinand I. (1540—1564) și Ión Zapolya.

După perderea luptei dela Mohács se formară între Ungurii două partide: una alese de rege pe Ferdinand I, archiducele Austriei, din familia habsburgică, ér cealaltă pe Ión Zapolya, voivodul Ardélului, care era sprijinit de Turci. Din cauza acesta se născură lupte înfricoșate și în decursul acestor lupte se statornicî domnia turcescă în Ungaria, ér Ardélul deveni principat de sine stătător. (v. Curs. I, p. 23—24). După mörtea lui Ferdinand urmă ca rege al Ungariei fiul seü Maximilian (1564—1576). Acesta a avut lupte cu Ión Sigismund, fiul lui Zapolya și cu Turcii. Pe timpul lui a trăit eroul Nicolae Zrinyi (v. Curs. I, pag. 24—25). După Maximilian urmă ca rege fiul seü

Ferdinand I.

55. Rudolf (1576—1608).

Acestuia nu-i plăcea să se ocupe cu afacerile țării, ci cu astronomia, aurăria, pictura și cu alte lucruri de acest fel (v. Curs. I, p. 25, cap. 20). Pe timpul lui, după-ce fû omorit Mihaïu Vitézul, rămase ca guvernator al Ardélului generalul Basta. Basta însé se purta tirănesce cu locuitorii Ardélului, de aceea ei se deslipesc de cătră Rudolf și-și aleg de principe pe Ștefan Bocskay. Fiind-că acesta era protestant și protestanții erau tare prigonii sub Rudolf, Bocskay se sculă cu armele asupra lui Rudolf, până-ce în pacea dela Viena (1606), Rudolf dădu libertate protestanților din Ungaria, ér Bocskay fû recunoscut de principe al Ardélului, mai dându-se încă 8 comitate din Ungaria ostică. Ur-mătorul lui Rudolf fû

56. Matia II. (1608—1619).

Acesta aduse acasă coróna țerii din Praga, unde o duse fratele său Rudolf, și se încoronă la Pojun. Cu această ocaziune religiunea protestantă s'a declarat de recunoscută în Ungaria. Pe timpul lui se nasc mari frecări și neînțelegeri între protestanți și catolici. Capul catolicilor era în Ungaria iesaitul *Petru Pázmány*. Prin străduința lui se întorseră multe familii protestante la confesiunea catolică. În urma certelor dintre protestanți și catolici s'a escat un rășboi crâncen religionar, care a ținut 30 de ani (1618—1648). Acest rășboi s'a început de pe timpul lui Matia II. și s'a continuat sub următorul său *Ferdinand II.* (1619—1637) până sub următorul acestuia *Ferdinand III.* (1637—1657). În acest rebel au luat parte însemnată și principii Ardélului. *Gavril Bethlen* și *George Rákoczi*. *Gavril Bethlen* s'a luptat cu *Ferdinand II.* în trei rânduri. În urma acestor lupte *Ferdinand* se vede silit a încheia pace la *Nicolsburg*, în care pace confesiunea protestantă se recunoșce de asemenea îndreptățită, ca și cea catolică și îi se dă lui *Bethlen* 7 comitate din Ungaria (v. Curs. I. pag. 27, cap. 21). După *Ferdinand II.* urmă fiul său *Ferdinand III.* Acesta încă era un dușman mare al protestanților. Pe timpul lui în Ardél domniră ca principii *George Rakoczy I.* și *George Rákoczy II.* *George Rákoczy I.*, ca și *Bethlan*, era mare apărător al protestanților. Din cauza acesta el încă s'a luptat cu *Ferdinand*, și în pacea dela *Linz* li se dădură protestanților de nou drepturi de o potrivă cu ale catolicilor și li se reînapoară și 90 de biserici luate de acestia (v. Curs. I. pag. 28, cap. 22).

Matei II.

57. Sava Brancovici.

Pe cătră sfârșitul domniei lui *Ferdinand III.* fii ales de metropolit și arhiepiscop al Românilor arde-

leni *Sava Brancovici* (anul 1656), care a păstorit biserica română din Ardeal 24 de ani (1656—1680). El fu un astfel de bărbat, care în tot timpul păstoririi sale s'a silit din toate puterile a ridica puterea și vața bisericeii și a preoțimeii sale. Pe vremea lui Turcii și Tătarii intrând în Ardeal în două rânduri pustiiră țera în mod cumplit. Între altele ei pustiiră și mânăstirea, biserica și reședința mitropolitului Sava din Alba-Iulia. După retragerea acestora el stăruî a se rezidi mânăstirea și biserica pustiită. Cerând învoire dela principele de pe atunci, el călători prin țeri streine și adună ajutóre. De ore-ce Sava era un metropolit așa de rivnitor pentru binele și înaintarea bisericii sale, el 'și câștigă mulți dușmanî, cari atâta îl prigonitoră, până ce îl scóseră din archiepiscopie, îl chinuiră în deosebite feluri și-l băgară la închisóre. De aci fu scăpat de principele Apafi I. Curând după acesta muri.

58. Leopold I. (1657—1705),

Era fiul lui Ferdinand III. Pe timpul domniei lui s'a întemplat multe lucruri însemnate pentru țera noastră (v. Curs. I. pag. 28—30, cap. 23, 24 și 25). În urma răsboiului norocos de 16 ani s'a curățit țera de domnia Turcilor. Locuitorii Ungariei se învoiră, că de aci încolo să recunoscă pentru tot-d'auna domnia familiei habsburgice, din care era și Leopold. Ardealul încă se alipî la această familie. Tot pe timpul lui Leopold o parte din Români în frunte cu Metropoliții Teofil și Atanasie se uniră în câteva puncte cu biserica apusenă (catolică) și se alipiră pe lângă această biserică. Astfel de aci încolo o parte a Românilor se țin de religiunea greco-orientală (neuniți) și cealaltă parte de religiunea greco-catolică (uniți cu biserica catolică).

59. Iosif I. (1705—1711)

Urmă după Leopold I ca cel dintâu rege ereditar (moștenitor) al Ungariei. De pe timpul domniei

lui avem de a ne însemna răscola lui Francisc Rákoczy II. începută încă sub Leopold. Rákoczy voia adecă, ca să dea pe Iosif I. jos din domnie și Ardélul să-și alegă ér' principe ca până aci. Răscola a-căsta fû însă sugrumată și cei răsculați se supuseră lui Iosif. Rákoczy și cu alți câți-va soți părăsiră patria. Iosif I. a domnit numai 6 ani; lui îi urmă fratele său

Iosif I

60. Carol III. (ca împărat al Germaniei Carol IV. (1711—1740).

Sub domnia lui se făcură multe legi bune pentru țără și se organiză o armată statornică. Neavând el urmași din partea bărbătească, făcû o lege numită *sancțiunea pragmatică*, prin care se da dreptul, ca după stingerea părții bărbătesci a familiei habsburgice, domnia să trecă la partea femeiască. În puterea acestei legi urmă pe tron fiica sa cea mai mare,

61. Maria Teresia (1740—1780).

La începutul domniei sale se sculară mai mulți domnitori din țările Europei, ca să-și ia coróna și țările (v. Curs. I. pag. 31, cap. 26). Vădându-se strâmtorată de aceștia cerû ajutor dela dieta Ungariei. Dieta îi și dădu ajutor, cu care după un răboi de 7 ani, eși învingătoare. Pentru acest ajutor ea fû foarte recunoscătoare națiunei maghiare. Căsătorindu-se Maria Teresia cu Francisc de Lotaringia avû doi fiu, pe *Iosif* și pe *Leopold*, ér' casa domnitore se numi de aici înainte „*habsburgo-lotaringică*“. După mórtea Mariei Teresiei urmă ca domnitor fiul său

Regi din casa habsburgo-lotaringică.
(Începând dela 1780).

62. Iosif II. (1780—1790).

El fû inzestrat de Dumnezeu cu rari daruri sufletesci. (v. Curs. I. pag. 32, cap. 27). Iosif II. făcû mai

multe reforme nouă pentru țară. Aceste reforme nemulțumiră pe unii locuitorii foarte tare, de aceea el înainte de morțea sa se vedu silit a revoca partea cea mai mare din ele.

Pe timpul Mariei Teresiei și a fiului său Iosif II. începură și Români a se deștepta din amorțela, în care zăcuseră până aci. De pe timpul acesta încep mai mulți bărbați români a lucra din răspuțeri, ca să deștepte și să lumineze nēm̃ul nostru (v. Curs. I pag. 33, cap. 28). Iosif al II. neavënd nici un fiu urmã fratele său

63. Leopold II. (1790—1792).

Îndată, după suirea sa pe tron, începũ a lucra pentru linișțirea celor nemulțamiți cu reformele date de fratele său Iosif II. Prin mai multe legi bune date de Leopold II. nemulțamirile de mai 'nainte se delãturarã. Leopold II. domni numai 2 ani. La morțea sa corõna o lãsã fiului său.

64. Francisc I. (1792—1835).

Acesta fũ un domnitor bun, înțelept și iubit de supușii sãi. El a purtat mai multe resbele cu Francisi, care resbele aũ ținut peste 20 ani. În aceste resbele perirã mulți ostași, mulți bani se cheltuirã și multe dãri și alte greutãți urmarã asupra supușilor din pricina lor. Cu tõte acestea sub Francisc invẽțatura și cultura inaintarã foarte mult și în simul poporului maghiar se ivirã o mulțime de bărbați invẽțați, cari prin fãptele și prin scrierierile lor deșteptarã în poporul maghiar simțem̃tul național. Astfel de bărbați

Francisc I.

furã Kazinczy, Kisfaludy, Berzsenyi ș. a. Tot pe timpul acesta li se dẽdurã și Romãnilor gr. or. dreptul de a-șã alege un episcop român. Astfel la 1810 fũ ales de episcop *Vasile Moga*. Urmãtorul lui Francisc I. fũ

65. Ferdinand V. (1835—1848).

Domnia lui a fost blândă și dreaptă. Sub el națiunea maghiară înaintă și mai mult. Din sinul ei eși un nou șir de bărbați deștepți și învățați, sub cari toate în Ungaria luară un nou avânt. Astfel de bărbați fură: Vörösmarty, Kőlcsey, Petőfi, Arany, Tompa, Francisc Deák, Ludovic Kossuth, Stefan Széchenxi (v. Curs. I. p. 34, cap. 29). Eötvös, Jokai și alți mulți.

Sub Ferdinand V., în dieta Ungariei și a Ardélului dela 1847 s'a hotărit între altele, ca limba latină să se delătore și în toate lucrările oficiose ale țării să se introducă limba maghiară. Er' în dieta din 1848 Ungaria își căpeta ministeriū neatârător, iobăgia să șterse și nobiliū, cari până aci erau scutiți de dare, se supuseră și ei a plăti în rënd cu ceilalți cetățeni ai țării. Tot în această dietă

Ferdinand V.

s'a hotărit, că Ardélul să se împrenne cu Ungaria și să alcătuiască astfel o singură țară. Tote hotăririle acestea fură întărite de Ferdinand. Unele din aceste hotăriri însă nu putură multămi pe toți cetățenii și pe toate naționalitățile. Anume nu erau multămiți Români și Sași din Ardél și Croații și Sârbi din Ungaria proprie. Români se adunară la 3/15 Maiū 1848 în număr foarte mare (40 de mi) la Blaj, pe un câmp lângă Târnăvă și aci ș'aun descoperit dorințele lor. Anume au jurat, că tot-d'auna vor fi credincioși înaltei case domnitore, aū cerut ștergerea iobăgiei și drepturi deopotrivă cu ale celorlalte națiuni din patrie. Despre unirea Ardélului cu Ungaria aū hotărit, că numai atunci să fie vorba, când Români vor fi recunoscuți ca națiune deopotrivă îndreptățită cu celelalte 3 națiuni din patrie, (Unguri, Sécui și Sași). Nu mult după adunarea dela Blaj se deschise dieta în Cluj, în care se primiră toate hotăririle luate în dieta Ungariei, fără a se mai ține sēmă de dorințele Românilor. În chipul acesta se născu o mare febrere între Unguri și

între celelalte naționalități. Într'aceea Ungurii se învrăjbiră și cu regele Ferdinand, de ore-ce acesta sfătuit de cei de prin prejurul său voia acum să schimbe legile întărite mai înainte. Astfel se începă revoluția și rebelul civil dela 1848 și 1849. Într'aceea regele Ferdinand se lăsă de domnie și în locul lui veni:

66. Maiestatea Sa Împăratul și Regele Francisc Iosif I. (1848—).

Când se sui Maiestatea Sa pe tron țera întregă se afla în cea mai mare neorânduie și ferebere, revoluția cuprinsese țera întregă. Capii acestei revoluțiuni erau *Kossuth* și *Görgey*. La început cei răsculați fură norocoși, căci generalii împărătesci, până când împăratul ceru ajutor dela țarul (împăratul) Rusiei *Nicolae*. Acesta trimise o oște de 200 mi în Ungaria. După-ce răsculații fură învinși la *Timișoara*, generalul oștei ungurești *Görgey* depuse armele la *Vilagos* (13 Aug. 1849), er' *Kossuth* fugi în țeri streine.

Francisc Iosif I. și Elisabeta.

După sugrumarea răscolei guvernul din Viena șterse toate legile și drepturile adecă constituțiunea Ungariei și a Ardélului, de aici înainte domnitorul da legi fără întrebarea dietei; se întroduse limba germană ca limbă oficiosă ș. a. Starea acesta s'a numit „*absolutism*“. Acesta a ținut până la 1866, când a fost bătălia cu Prusia și cu Italienii, și în care împărăția austriacă a suferit pierdere. În urma acestei pierderi împăratul *Francisc Iosif I* dădu Ungariei constituția din nou și Ungaria căpeta er' ministeriu și dietă, așa după cum este și azi. Ungaria are însă unele afaceri comune cu Austria. Legătura acesta de afaceri între ele se numesce

„*dualism*“. Măiestatea Sa Francisc Iosif I, *imperatul* Austriei, la 1867, în 8 Iunie se încoronă în cetatea Buda de rege al Ungariei împreună cu augusta Sa soție *Elisabeta*.

67. Milleniul Ungariei.

În anul 1896 s'a-ă împlinit o mie de anî (un *milleniū*) dela întemeierea statului ungar. Cu ocasiunea acēsta națiunea maghiară a întocmit mai multe feluri de sērbări pompoze și a aranjat și o expozițiune bine reușită. Tōte acestea s'a-ă numit *sērbări milenare* și s'a-ă făcut în amintirea *milleniului Ungariei*.

68. Svedia, Rusia și Prusia.

Pe timpul resbelului de 30 de anî (1618—1648) se ridică la o putere însemnată *Svedia*, o țēră în nordul Europei. În pacea dela Vestfalia, cu care s'a încheiat resbelul de 30 de anî, Svedia a cāpētat mai tōte ținuturile de pe tērmurii Mării-baltice. Pe cānd domnia în Svedia regele Carol XII, regele Poloniei, regele Danemarcei și Ţarul Rusiei, Petru cel Mare se sculară asupra lui ca să-i ia ținuturile de pe lângă mare. Rēsboiul acesta cu Carol XII s'a numit *rēsboiul nordic*. La început Carol XII. fū fōrte norocos, căci învinse pe dușmanii sēi în mai multe rēnduri. În urmă însă Petru cel Mare isbuti a-i sdrobi ōstea lui Carol și el fū silit se fugă în Turcia. Petru cel Mare cuprinse acum ținuturile Svediei de pe tērmurul ostic al Mării-baltice și lângă riul Neva zidi el un oraș nou numit *Petersburg* 1703 (orașul lui Petru). Acest oraș ađi este capitala Rusiei. Astfel prin stăruința și ostenelele lui Petru cel Mare, Svedia își perdū însemnătatea ei, er' Rusia se ridică la o putere și vađă însemnată în Europa.

Tot cam pe timpul acesta se ridică de asemenea *Prusia* la o putere și vađă însemnată. Unul dintre cei mai aleși regi ai ei fū *Frideric cel Mare*. Acesta era un domnitor înțelept și vitēz și prin mai multe resbele norocoze avute cu alte puteri a ridicat țēra sa într'un mod neașteptat.

Pe cānd Rusia și Prusia se află în acēstă stare înfloritoare, pe atunci o țēră vecină, *Polonia*, era fōrte slabă și decădută. De aceea împēratul Austriei, Ţarul Rusiei și regele Prusiei vedēnd acēsta, împărțiră Polonia la 1795 între ei, și astfel ea se șterse din numărul împērațiilor din Europa.

69. Revoluția franceză și Napoleon Bonaparte.

Pe timpul domniei regelui francez, Ludovic XIV și a urmașului acestuia, Ludovic XV. poporul francez ajunsese în mare lipsă, și multe rele și fărădelegi domniau în țară. Ajungând ca rege Ludovic XVI, la 1774, cu toate că el era un domnitor bun și iubitor de popor, dar nefiind destul de stăruitor în lucrurile sale nu putu curma răul, ce bântuia țera. Poporul vedând acesta se răscula împotriva lui și a nobililor, cari îi asupria și în chipul acesta, la 1789 se începă revoluția, care în istorie se numește „*revoluția cea mare franceză*“. În această revoluție Francesii șterseră toate drepturile ce le aveau nobilii și hotărâră, ca toți oamenii să fie deopotrivă. Pe urmă prinseră pe regele și-l judecară la moarte. Împreună cu regele fură omorâți mulți nobili și alți partizani ai lui. După Ludovic, Francesii nu vrură a mai alege alt rege, ci prefăcură țera lor în *republică*. În starea acesta de republică rămase Franca până la a. 1804, când se alege ca împărat *Napoleon Bonaparte*.

Acesta s'a născut la a. 1769 în Corsica, o insulă din Marea mediterană. De mic încă intră Napoleon în școla militară și cu nepută silință și stăruință învăță științele militare. Cu timpul eși din el un ostaș ager, viteț și stăruitor. În timpul revoluției franceze el ținea cu republicanii luptând împotriva regelui. La a. 1796 republica franceză îl puse ca comandant în fruntea oștii franceze, care era să meargă în Italia.

După-ce câștigă mai multe învingeri în Italia, trecu în Egipt și cuceră și țera acesta. Venind acasă de aici, Napoleon fu ales de consul și comandant, er' la a. 1804 de împărat. Pe timpul, când domnea în Austria și Ungaria Francisc I, Napoleon

Napoleon I.

a cucerit Viena; reședința lui Francisc și l'a făcut să se retragă în Ungaria. El mai bătă apoi pe Prusi și pe Ruși în mai multe rânduri, așa încât nici o țera din Europa numai era în stare a-i face împotrivire. Mai la urmă el năvăli cu o oște de 500 de mii în Rusia și înaintă până la Moscva. Expedițiunea acesta fu foarte nenorocă pentru Napoleon. O iernă cât se pôte de aspră îl apucă în locurile acelea depărtate și ostașii săi erau subțire îmbrăcați și pe de altă parte nu aveau nici hrana de lipsă.

Împăratul frances fû silit a sê reintôrce cu ôstea nimicită aprôpe cu totul. Oștirile dușmane vëdënd acêsta nu sê mulțămiră numai cu retragerea lui din Rusia și din Germania, ci-l urmăriră și în Francia. Aci Napoleon fû prins și dus pe o insulă din Oceanul-atlantic, numită Sant-Elëna. În acêstă insulă 'și află Napoleon sfêrșitul la 1821. El fû cel mai mare general al timpurilor mai noûe.

70. Unirea Italiei.

Până pe la anul 1859 Italia era împărțită în mai multe țerișore mici. Austria avea mare înrîurintă asupra acestor țerișore, dintre care unele erau posesiunea ei. Regele Piemontului, Victor Emanuil ajutat de înțeleptul sêu ministru Emil de Cavour (Cavur), de vitëzul Garibaldi și de Napoleon III, împăratul Franciei, învinse pe Austriaci și tôte țerișorele de mai 'nainte din peninsula italică le împreună într'un regat, numit regatul Italiei cu capitala Florența și mai târziu *Roma*. La anul 1861 el sê încoronă ca rege italian.

71. Răsboiul franco-germân.

La anul 1870 Erancia sê înceură într'un răsboi cumplit cu Germania. Acest răsboi sê numi răsboiul *franco-germân* și sê sfêrși cu aceea, că Francia fû învinsă, perdënd mai multe ținuturi și dând o despăgubire de resbel însemnată în bani. În decursul răsboiului Francieii dădură jos pe împăratul Napoleon III. (un nepot al lui Napoleon I.) și prefăcură Francia êr' în republică, cum fusese înainte de Napoleon Bonaparte. În starea acêsta a rëmas ea până adî. Regele Prusiei Wilhelm, care conduse acest răsboi împotriva Franciei, fû ales de împărat al Germaniei.

72. Răsboiul oriental.

La șese ani după răsboiul franco-germân (la 1876) mai multe popóre din Peninsula-balcanică, anume Muntenegrenii, Bulgarii și Sërbii sê rëscură împotriva Turcilor, fiind nemulțămîți cu domnia acestora. Mare ajutor avură aceste popóre dela Țarul Rusiei, care la 1877 trimise o armată numërosă în Peninsula amintită și începù răsboiul cu Turcii. Într'un timp însă și Rușii fură forțe tare strămtoați de Turci și pôte că ar fi fost respinși de aceștia, decă nu le-ar fi ajutat tinëra ôste a României. Acum Turcii fură învinsși și la 1878 sê încheiă pace cu ei. România și Sërbia după acest resbel deveniră libere de jugul turcesc și sê ridicară la trëpta de regate. Montenegrul rëmasë principat de sine stătător. Bulgaria sê făcù de asemenea principat, însă sub privegherea Turcilor, êr' Bosnia și Herțegovina trecură în administrarea Austro-Ungariei.

Scriut 23/11/198

CUPRINSUL.

CURSUL I.

Anul al V-lea de școlă.

	pag.		pag.
1. Introducere	3	15. Ión Huniadi Corvin	19
2. Dacii și Romanii	3	16. Mateiú Corvin	21
3. Marcu Ulpiú Trafan și Decebal	4	17. Ludovic II.	22
4. Constantin cel Mare și creștinii	6	18. Ferdinand și Ión Zapolya	23
5. Attila	6	19. Nicolae Zrínyi	24
6. Carol cel Mare	8	20. Rudolf și Sigismund Ba- tori	25
7. Arpad, întemeietorul sta- tului ungar	9	21. Gavriil Bethlen	27
8. Ștefan cel Sânt	11	22. George Rákoczy	28
9. Ladislau cel Sânt.	12	23. Leopold I.	28
10. Godofred de Bouillon.	14	24. Eugen de Savoia.	29
11. Andreiú II.	15	25. Elena Zrínyi	30
12. Bela IV.	16	26. Maria Teresia	31
13. Carol Robert	17	27. Iosif II.	31
14. Ludovic cel Mare.	18	28. George Șincai	33
		29. Ștefan Széchenyi	34
		30. Andreiú baron de Șaguna	34

CURSUL II.

Anul al VI-lea de școlă.

Din istoria universală.

I. Întéplări mai însemnate din timpurile vechi. (Evul vechiú).

1. Originea nemul. omenesc	36	14. Alexandru cel Mare	44
2. Israeliti	36	15. Romanii I. Roma sub regi	45
3. Egipteni	37	16. Numa Pompiliú	46
4. Fenicienii	38	17. II. Roma ca republică	47
5. Babiloneni și Asirieni	39	18. Hannibal și Scipione.	48
6. Perși	40	19. Cornelia mama Grachilor	49
7. Grecii	40	20. Iuliú Cesar	49
8. Jocurile olimpice	41	21. III. Roma sub împérai și creștinismul	50
9. Religiunea Grecilor	41	22. Constantin cel Mare și că- derea imperiului roman	51
10. Sparta și Licurg	41	23. Emigrațiunea popórelor	52
11. Atena și Solone	42		
12. Înțeleptul Socrate.	42		
13. Macedoneni	43		

II. *Întâmplări mai însemnate din timpul de mijloc. (Evlul mediu).*

24. Frâncii	pag. 53	25. Arabii și Mohamed	pag. 54
-----------------------	---------	---------------------------------	---------

Din istoria patriei.

26. Venirea Ungurilor și întemeierea statului ungar.	55
--	----

Regii Ungariei din Familia lui Arpad.

27. Ștefan cel Sânt	pag. 56	36. Ștefan II.	pag. 59
28. Petru	56	37. Bela II.	59
29. A'ba Samuil.	56	38. Geza II.	59
30. Andrei	57	39. Bela III.	60
31. Bela I.	57	40. Emeric	60
32. Solomon	58	41. Andrei II.	60
33. Geza I.	58	42. Bela IV.	61
34. Ladisla	58	43. Expedițiunile cruciate	61
35. Coloman	58		

Regii Ungariei din Familii deosebite.

44. Carol Robert	62	49. Vladisla I.	65
45. Ludovic cel Mare	62	50. Ladisla V.	65
46. Sigismund	63	51. Vladisla II.	65
47. Feci	63	52. Descoperiri și invențiuni	66
48. Albert de Austria	64		

III. *Întâmplări mai însemnate din timpul nou. (Evlul nou).*

53. Reformațiunea biserică	68
--------------------------------------	----

Regii din Familia se . casa Habsburgică.

54. Ferdinand I. și I. Zapolya	69	58. Leopold I.	71
55. Rudolf	69	59. Iosif I.	71
56. Matia II.	70	60. Carol III.	72
57. Sava Brancovic	70	61. Maria Teresia	72

Regii din casa Habsburgo-lotharingică.

62. Iosif II.	72	67. Milleniul Ungariei	76
63. Leopold II.	73	68. Svedia, Rusia și Prusia	77
64. Francisc I.	73	69. Revoluția francesă și Napoleon Bonaparte	77
65. Ferdinand V.	74	70. Unirea Italiei	78
66. Maestatea Sa Împăratul și Regele Francisc Iosif I.	75	71. Răboiul franco-german	78
		72. Răboiul oriental	78

În librăria lui H. ZEIDNER, Braşov.

Au apărut și se pot procura prin toate librăriile următoarele opuri:

- Dorea, Manual de limba germană, pentru școlile populare și capitale rom. gr.-orient., leg. c. —.60 = fl. —.30
- Epistolie a Domnului nostru Iisus Christos ce a trimis-o Dumneșeu din cer, leg. c. —.24 = fl. —.12. broș. c. —.12 = fl. —.06
- Făgărășan D. și S. Moldovan, Geografia pentru școlile medii, prelucrată pe baza planului ministerial mai nou, după D. Laky. Tomul I. Ungaria și țăările din împrejurul Mării-Mediterane. leg. c. 2.80 = fl. 1.40. broș. c. 2.40 = fl. 1.20
- Făgărășan D. și A. Bârsean, Geografia pentru școlile medii, prelucrată pe baza planului ministerial mai nou, după D. Laky. Tom. II. Europa afară de regiunea Mării-Mediterane c. 1.— = fl. —.50
- Geografia pentru școlile medii, lucrată pe baza planului ministerial mai nou, după D. Laky. Tom. III. Asia, Africa, Australia și America broș. c. 2.— = fl. 1.—
- Făgărășan D. și S. Moldovan, Geografia pentru școlile populare române c. —.50 = fl. —.25
- Făgărășan D., Fizica pentru școlile populare cu 74 de ilustrațiuni intercalate în text, . . . leg. c. —.70 = fl. —.35. broș. c. —.60 = fl. —.30
- Filipescu Iulian, Chimia anorganică, lucrată pe baza teoriilor mai nouă și întocmită pentru școlile medii cu figuri în text c. 1.20 = fl. —.60
- Goldiș V., Sintaxa limbii latine pentru clasa III și IV gimnazială broș. c. 2.80 = fl. 1.40
- Hințescu C. I., Bucătăreasa națională, carte de bucate a bucătăriei române, franceze, germane și maghiare cu 1465 de rețete (cor. 6—), acuma numai c. 1.60 = fl. —.80
- Întimplările lui Păcală, o istorioară veselă în 25 cap. c. —.20 = fl. —.10
- Pățaniile mult cercatei Griselde, istorioară morală pre interesantă c. —.20 = fl. —.10
- Lengeru I., Despre metri în poeziile lirice ale lui Horațiu c. —.80 = fl. —.40
- Lurtz F. E., Aritmetică, pentru școlile populare. Tradusă de un învățătoriu după a 9-a ediție germană în corone și bănuți cu mai multe ilustrațiuni. Anul I și II de școală. Numeri delă 1—10, 10—20 și 20—100, broș. c. —.40 = fl. —.20
- Lurtz F. E., Aritmetică pentru școlile populare. Trad. de un învățătoriu după a 8-a ediție germană în corone și bănuți, partea II. Numeri delă 1—1000. Cele patru operațiuni fundamentale cu numeri nenumiți, simpli numiți, de mai multe numiri și cu numeri decimali. broș. c. —.70 = fl. —.35
- Resultate pentru ele c. —.20 = fl. —.10
- Aritmetică pentru școlile populare. Tradusă de un învățătoriu după a 8-a ediție germană. Partea III. Frațiunile comune și decimale, practica italiană, regula de trei simplă și compusă, calculul procentelor, intereselor, societății și al alegațiunii broș. c. 1.— = fl. —.50
- Lurtz F. E., Aritmetica Partea IV. Raporturi, proporțiuni, regula de trei simplă. Calculul societății alegațiunii și câte-va. Terminul mediu. Interesele compuse. Calcularea facturilor scontului a hărtiilor de stat a ac-

În librăria lui H. ZEIDNER, Braşov.

Au apărut și se pot procura prin toate librăriile următoarele opuri:

țiilor. Purtarea și inducerea contului curent. Contabilitatea indus
Operațiunile fundamentale cu mărimi algebraice. Rădăcini cubice.
cubice. Permutațiunii și combinațiunii Ecuatiini de gradul cu una
mai multe necunoscute, teme din planimetria și stereometria. T-
de un învățător după a 6-a ediție germană în corone și bănuși
broș. c. 1.80 = fl.

Maxim I., Gramatica elementară a limbii germane cu deprind
tradus germane și române verite printre regule și cu vocabulele trebuin-
ciose la acestea, prelucrată de N. Piltia, broș c. 2.80 = fl. 1.40

Carte aprobată de Înaltul Ministeriū al Cultelor și Instrucțiunii pu-
bliche ca text didactic din 4 Iulie 1895 sub Nr. 33,700.

Mojan G., Economia câmpului și grădinăritul pentru școlele populare cu
mai multe ilustrațiuni c. —50 = fl. —25

Moldovan S., Istoria Ungariei în legătură cu istoria universală pentru șco-
lele populare c. —40 = fl. —20

Carte aprobată de Înaltul Ministeriu al Cultelor și Instrucțiunii pu-
bliche ca text didactic din 1888 sub Nr. 17,358.

Piltia Nicolau, Gramatica limbii române întocmită pentru școlele secun-
dare și civile. Edițiunea III-a îndreptată. — Carte aprobată de Înaltul
Ministeriū al Cultelor și Instrucțiunii publice ca text didactic din 7
Dec. 1889 sub Nr. 43,235. Pretul broș. c. 2.50 = fl. 1.25

Pop Nicolau Dr., Geografia Ungariei și elemente din geografia generală
pentru școlele populare. Edițiunea 8-a revădută și îndreptată mai ales
cu privire la datele statistice de N. Piltia, profesor. Cu charta Ungar-
riei. 1897 c. —50 = fl. —25

— Istoria Ungariei și elemente din Istoria generală pentru școlele popo-
rale. Ed. 10-a revădută, îndreptată și provădută cu multe ilustrațiuni.

Carte aprobată de Venerabilul Consistoriū-archidieceșan gr. or. în
Sibiiū sub Nr. 2742. 1897 broș. c. —40 = fl. —20

Ucenescu George, Sonorul său frumos răsunătoarele plânso-cânturi la mor-
mântul Domnului și mântuitorului nostru Is. Christos c. —24 = fl. —12

Zaharia G., Carte de cetire ilustrată pentru școlele primare române
prelucrată după mai mulți autori. Partea I pentru anul al 3-lea de
școlă. Legat c. —48 = fl. —24

— D-tto. Partea II pentru anul al 4-lea de școlă. Leg. c. —55 = fl. —28

Carte aprobată de Înaltul Ministeriū al Cultelor și Instrucțiunii pu-
bliche ca text didactic din 23 Martie 1892 sub Nr. 9713.

Posa lui Andreiū Baron de Șaguna, Arhiepiscop și Metropolit al Româ-
nilor gr. or. din Transilvania și Ungaria etc. 57×41 cm. c. —80 = fl. —40

*NB. Afară de opurile edate de mine am un deposit mare din toate
speșiile literare în limba română, germană, maghiară și francesă, de
musică, requisite de scris și de desemn, și procur la comande ori-ce op
cu preț moderat.*

*La cărțile școlastice din edițiunea mea servesc la 10 exemplare cu
unul pe de-asupra.*

H. Zeidner